

DAMIR ARSENIJEVIĆ I DINO ŠAKANOVIĆ

PRIVATIZACIJA KAO EKOLOŠKO NASILJE: SLUČAJ TUZLANSKOG HAK-A

Damir Arsenijević i Dino Šakanović
PRIVATIZACIJA KAO EKOLOŠKO NASILJE: SLUČAJ TUZLANSKOG HAK-A

Sarajevo, 2021.

Naslov: Privatizacija kao ekološko nasilje: Slučaj tuzlanskog HAK-a
Autori: Damir Arsenijević i Dino Šakanović
Izdavač: Friedrich-Ebert-Stiftung (FES)
Kupreška 20
71 000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
Tel.: +387 (0)33 722-010
E-mail: fes@fes.ba
www.fes.ba
Za izdavača: Dr. Peter Hurrelbrink
DTP: Filip Andronik
Štampa: Amos graf
Tiraž: 200 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

504.61:339.13.025.88(497.6 Tuzla)

ARSENJEVIĆ, Damir

Privatizacija kao ekološko nasilje : slučaj tuzlanskog HAK-a / Damir Arsenijević i
Dino Šakanović. - Sarajevo : Friedrich-Ebert-Stiftung, FES, 2021. - 74 str. : tabele ; 25 cm

Bibliografija: str. 38-40 ; bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9926-482-25-1

1. Šakanović, Dino

COBISS.BH-ID 42551814

Stavovi, mišljenja i zaključci u ovoj publikaciji ne moraju nužno odražavati stavove Friedrich-Ebert-Stiftunga. Friedrich-Ebert-Stiftung ne garantuje za tačnost podataka koji su izneseni u publikaciji. Sva prava zadržana od Friedrich-Ebert-Stiftunga. Komercijalna upotreba tekstova objavljenih u publikacijama Friedrich-Ebert-Stiftunga nije dozvoljena bez pisane dozvole FES-a.

DAMIR ARSENIJEVIĆ I DINO ŠAKANović

PRIVATIZACIJA KAO EKOLOŠKO NASILJE: SLUČAJ TUZLANSKOG HAK-A

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Sarajevo, 2021.

SADRŽAJ

Uvod.....	7
Ekološke nesreće u periodu do tranzicije	9
Tranzicija kao nestabilnost	13
Hlor i rat	16
Privatizacija kao uništenje fabrike: Radnički štrajkovi i radnička solidarnost	24
Privatizacija fabrike kao ekološko nasilje.....	29
Bibliografija	39

UVOD

Ova publikacija dio je filma „HAK – mjesto straha“, koji smo snimili s radnicima „Hloralkalnog kompleksa“ (HAK) kako bismo skrenuli pažnju na opasne toksične materije, nepropisno odložene u tuzlanskoj fabrici HAK, koja je uništena i u staro gvožđe isječena kroz privatizaciju. U kosturu uništene fabrike, opasne toksične materije – živa, kruks, propilen, etilenoksid i hlor – nastavljaju svoj rad: svakodnevno truju ljude i životnu sredinu. Ovo je vrsta ekološkog nasilja, omogućenog pljačkaškom privatizacijom u kojoj poljski vlasnik „Organika“ i državni organi Bosne i Hercegovine svojom nebrigom dovode u opasnost živote građana.

Pokušali smo da, s radnicima HAK-a, građanima i građankama Bosne i Hercegovine prenesemo zašto je ova uništena fabrika mjesto straha. U svakom trenutku nepropisno odložene, opasne toksične materije prijetе da iscurе. Pokušali smo saznati koje su količine otrova prisutne u fabrici, pošto dosadašnja praksa pokazuje da niti poljski vlasnik „Organika“ niti nadležne institucije naše države to ne žele ustanoviti. U hronološkoj analizi prikazujemo načine na koje su radnici i uprava fabrike HAK odgovarali na ekološke izazove od početka rada, 1977. godine, do uništenja, nakon prodaje firme „Organika“ 2006. godine.

U 1980-im postojala je svijest o opasnosti toksičnih materija. Dešavale su se i nesreće koje su ljude i prirodnu sredinu dovodile u opasnost. Ali, u

periodu do tranzicije nastala je, razvijena i institucionalizirana sigurnosna mreža brige, koja se u tranziciji sistematski urušava i devalorizira. Na primjeru uništenja fabrike HAK vidimo kako je tranzicija u autoritarni oblik kapitalističkog sistema uništila i obezvrijedila upravo institucionaliziranu sigurnosnu mrežu koju je socijalističko društvo gradilo kao društvenu vrijednost. Zarad profita, život radnika u privatiziranoj fabrici konstantno je dovođen u opasnost, a oni su prisiljeni da svojim tijelima sprečavaju veće katastrofe koje bi čitav region, ljude što u njemu žive i prirodu dovele u opasnost. U ovoj publikaciji, kao i u filmu, ekološka svijest radnika, kao ostatak društvene vrijednosti, pokazuje se i potcrtava kao ono što je uspjelo spasiti zajednicu od uništenja.

Gubitkom HAK-a zbog privatizacije zajednica je izgubila znanje koje radnici imaju ne samo o tome kako se ovi otrovi mogu neutralizirati, nego i gdje su sakriveni, zakopani i nesigurno odloženi u krugu fabrike. Mi nismo samo izgubili fabriku, mi svakodnevno gubimo i radnike. Ljudi umiru zbog godina iscrpljenosti u štrajkovima i borbi da sačuvaju svoju fabriku od toga da ne bude isječena u staro željezo. Tu borbu su izgubili. Sada, kada je privatnik izvukao sve što je vrijedno iz fabrike i to odnio iz naše zemlje, kada su se etnokapitalističke elite namirile tako što su privatizacijom omogućile krađu i uništenje fabrike, zajednici su ostavljeni opasni otrovi u kosturu fabrike. Sada, kada radnici nisu više u fabrici, zajednici ostaje da afirmira, preuzme na sebe i ponovo društveno vrednuje brigu radnika za sprečavanje ekoloških katastrofa u zajednici. Ova publikacija i film „HAK – mjesto straha“ poziv je zajednici da se ujedini i okonča ekološko nasilje koje nam svakodnevno prijeti.

Damir Arsenijević
novembar 2020.

EKOLOŠKE NESREĆE U PERIODU DO TRANZICIJE

„Poliuretanska hemija“ izgrađena je iz dvije investicije i činili su je „Hloralkalni kompleks I“ i „Hloralkalni kompleks II“. Prvi pogon „Poliuretanske hemije“ – HAK I – ujedno je i prva velika investicija SOUR-a „Sodaso“. Izgradnja je trajala od 1972. do 1976. godine, uz pomoć britanskih i kanadskih poslovnih partnera. Nakon početka proizvodnje, 1977, postojali su brojni problemi s lošim kvalitetom opreme, lošom izgradnjom, te u organizaciji poslovanja i ovladavanju tehnologijom.

Tek 1980. godine „Poliuretanska hemija“ počela je dostizati projektirane kapacitete i ostvarivati profit, osim u pogonima elektrolize hlora i proizvodnje natrijumhipohlorita, koji nikad nisu dostigli projektirane kapacitete. Izgradnja HAK-a II započela je 1979. godine, uz pomoć tehnologije japanske firme „Mitsui“.¹

Nemoguće je ustanoviti koliko je prije 1980. godine „Poliuretanska hemija“ smatrana opasnom. U Tuzli postoji urbana legenda da su japanski inženjeri koji su dolazili u posjetu „Poliuretanskoj hemiji“ izjavili: „Dobra je to fabrika, samo je previše blizu Beograda.“ Međutim, ono što se dogodilo 1980. godine svjedoči da je stanovništvo ipak bilo svjesno da je opasna po život i zdravlje.

¹ *Sodaso list*, 379, 27. 10. 1980, „Više faze prerade“

Do 1980. godine „Poliuretanska hemija“ nije dostigla projektirane kapacitete HAK-a I, a te godine započinjala je i prva proizvodnja u HAK-u II. Problemi sa ovladavanjem novom tehnologijom često su dovodili do oštećenja pogona. Tako je 25. jula 1980. godine kvar na transformatoru izazvao milionsku štetu i prekid proizvodnje.² Posebna poteškoća bili su kvarovi na pogonu elektrolize, koji je proizvodio hlor neophodan za rad ostalih pogona u „Poliuretanskoj hemiji“. Problemi u elektrolizi hlora naveli su upravu da rad ostalih fabrika omogući kupovinom i dopremanjem hlora drugih proizvođača.³

Dovoženje hlora željezničkim cistnama i njegovo pretakanje u rezervoare „Poliuretanske hemije“ dovelo je 29. jula 1980. godine do industrijske nesreće koja će traumatizirati cijelu Tuzlu. Naime, tokom pretakanja hlora iz cisterni u spremnike došlo do je do pucanja crijeva i istjecanja ovog plina.⁴ Iznad pogona se pojavio zeleni oblak hlora koji su vidjeli i mještani okolnih naselja i radnici susjednih fabrika. Povrijeđena su četiri radnika. Prema pisanju očevidaca, oglasile su se fabričke sirene i zvučnici u fabrici pozvali su radnike na evakuaciju.⁵

Ova industrijska nesreća izazvala je paniku u Tuzli. U susjednoj Industriji deterdženata „Dita“ radnice su tako brzo napustile svoja radna mjesta da nisu stigle zaustaviti proizvodnju u fabrici.⁶ Stanovništvo Tuzle, svjesno koliko je hlor iz „Poliuretanske hemije“ opasan, bilo je u panici. Građani su samoinicijativno počeli evakuaciju iz Tuzle i pokušavali su se zaštititi gas-maskama

2 *Sodaso list*, 368, 25. 7. 1980, „Desetodnevni prekid proizvodnje“

3 *Sodaso list*, 370, 22. 8. 1980, „Posljedice teže od predviđanja“

4 *Front Slobode*, 2013, 1. 8. 1980, „Saopštenje“

5 *Front Slobode*, 2013, 1. 8. 1980, „Kad je naletio hlorni oblak“

6 Intervju sa Eminom Busuladžić, <http://www.prometej.ba/clanak/intervju/eminabusuladzic-fakat-je-mirisalo-bijelo-2236>, 2. 2. 2020.

i maramama preko lica. Iz grada su prema okolnim planinama krenule kolone automobila. Promet se zakrčio, a lokalna milicija regulirala je promet na nekoliko raskrsnica. Dio građanki i građana namjerno je širio paniku.⁷

Ova industrijska nesreća pokazala je dvije stvari: pretjeran strah od „Poliuretanske hemije“ i sklonost tadašnjih vlasti da zataškavaju ovu nesreću. Hlorni oblak koji se pojavio iznad „Poliuretanske hemije“ zaista jeste bio opasan i ozlijedio je nekoliko radnika. Osim toga, prema sjećanju radnika Miralema Ibrišimovića, hlor je uništio okolne šume, voćnjake i pobio je ptice.⁸ Međutim, koncentracija hlora nije bila tako visoka da nanese smrtonosne posljedice. Da je daleko veća bila panika nego opasnost svjedoči i to što čak ni u samoj „Poliuretanskoj hemiji“ nije bilo teško povrijeđenih radnika, a u Industriji deterdženata „Dita“ niko nije bio povrijeđen. Nisu nastradali ni stanovnici obližnjih naselja oko „Poliuretanske hemije“. Nakon što su radnici zaustavili istjecanje hlora, vjetar je raznio hlor i većih posljedica po život i zdravlje nije bilo. Stanovništvo zaista nije bilo ozbiljno ugroženo, što su pokazala i mjerenja koncentracije hlora u okolini „Poliuretanske hemije“.⁹

Koliko god nesreća nije bila katastrofalna kako se stanovništvu činilo, toliko su se vlasti i mediji dodatno trudili da joj ne daju prostor u javnosti, vjerojatno zbog želje da se ne širi panika i da se ne propituje odgovornost. Iako je istjecanje hlora izazvalo vanredno stanje, paniku i bijeg stanovništva, sutradan su lokalne novine „Front slobode“ o nesreći pisale tek na jednoj strani, uz više fotografija, čisto informativno. Ovaj tekst donekle je ismijavao građane i njihov bijeg iz Tuzle. Objavljeno je jedno pismo čitatelja koji je pohvalio miliciju za reguliranje saobraćaja i odolijevanje panici, te osudio

7 *Front Slobode*, 2013, 1. 8. 1980, „Kad je naletio hlorni oblak“

8 Intervju sa Miralemom Ibrišimovićem, 15. 6. 2020.

9 *Front Slobode*, 2013, 1. 8. 1980, „Kad je naletio hlorni oblak“

građane koji su namjerno širili paniku. Iako se radilo o do tada i od tada nezabilježenoj panici u Tuzli, „Front slobode“ je na naslovnoj strani objavio samo mali tekst – saopćenje nadležnih o nesreći, dok je većinu naslovnice zauzeo tekst o žetvi.¹⁰ Dnevne novine „Oslobođenje“ s redakcijom u Sarajevu također nisu izvijestile o ovoj nesreći. Nesreću je ignorirao i „Sodaso list“, specijalizirane novine sa vijestima iz SOUR-a „Sodaso“, koje je štampao ovaj kombinat. „Sodaso list“ uopće nije izvijestio o nesreći.¹¹

10 Isto

11 Intervju sa Sakibom Kapićem, 28. 7. 2020.

TRANZICIJA KAO NESTABILNOST

Nakon velike industrijske nesreće 1980. godine, u „Poliuretanskoj hemiji“ s vremena na vrijeme događale su se manje nesreće. Tako je sredinom 1988. godine plin monotoluendiamin istekao iz pogona i oštetio boju na devet automobila radnika, zbog čega su ovi podnijeli odštetni zahtjev.¹²

S prvim većim problemima „Poliuretanska hemija“ suočila se 1990. godine, kad joj je počelo prijetiti raspadanje. Naime, radnici TDI-ja, jednog od pogona „Poliuretanske hemije“, počeli su zahtijevati izdvajanje iz sastava „Poliuretanska hemije“ jer su smatrali da su neravnopravni unutar kolektiva.¹³

Na samom početku 1991. godine kulminirali su problemi u „Polihemu“, kako se fabrika u međuvremenu preimenovala. Radnici dijela „Polihema“ – „Hloralkalnog kompleksa 2“ – poznatog i kao TDI (po supstanci koju je proizvodio ovaj pogon), insistirali su na izdvajanju iz „Polihema“, u čemu su na kraju i uspjeli. Bio je to rezultat dužeg sukoba unutar samog „Polihema“. Izdvajanje je obavljeno 15. marta 1991. godine, te su nastala nova preduzeća: „Polihem“ (bivši HAK 1) i „Izocijanatna hemija“ (bivši HAK 2).¹⁴

12 *Front slobode*, 2812, 10. 6. 1988, „Gas ofarbao vozila“

13 *Front slobode*, 3022, 20. 7. 1990, „Slijedi li izdvajanje TDI-ja“

14 *Front slobode*, 3072, 8. 2. 1991, „Rascjep u Polihemu“

Nakon indirektnih negativnih utjecaja, odnosno političke nestabilnosti od sredine 1991. godine, na poslovanje su počela djelovati i ratna zbivanja. Iako sama Tuzla 1991. godine nije bila pogođena ratnim dešavanjima, sukobi u Sloveniji i Hrvatskoj direktno su se negativno odrazili na „Polihem“ i „Izocijanatnu hemiju“. Cisterne „Polihema“ blokirane su na slovenačko-italijanskoj i slovenačko-austrijskoj granici, a sljedeći transport robe za izvoz zadržan je u krugu fabrike, budući da prolaz nije bio siguran.¹⁵ Krajem septembra 1991. godine Skupština Opštine Tuzla počela je pripreme ako bi se rat proširio i na područje Tuzle. Razmatrano je konzerviranje „Polihema“ i „Izocijanatne hemije“ u slučaju ratne opasnosti.¹⁶ Sredinom oktobra 1991. prvi sukobi zabilježeni su i u samoj Tuzli, kada su rezervisti JNA pri prolasku kroz grad gađali automobile i objekte. Skupština Opštine Tuzla hitno je reagirala i upozorila kako se u Tuzli nalazi hemijska industrija koja bi mogla izazvati neviđenu katastrofu ako se ošteti.¹⁷

Krajem oktobra 1991. godine nedostatak nafte za potpalu kotlova zaustavio je proizvodnju tehnološke pare u „Termoelektrani Tuzla“. Dostupne količine pare usmjerene su na zagrijavanje grada. Fabrike holdinga „Sodaso“ ostale su bez pare, te je proizvodnja zaustavljena u „Solani“, „Diti“, „Polihemu“ i „Izocijanatnoj hemiji“. I prije potpune obustave „Polihem“ je imao umanjenu proizvodnju zbog nedostatka propilena, koji je nabavljan iz „Petrohemije“ Pančevo. Zbog blokade u Slavoniji propilen je prevožen preko Mađarske, Đakova i Doboja do Tuzle, a vršen je i interventni uvoz iz Italije. Međutim, ove količine nisu bile dovoljne za redovnu proizvodnju. Dodatno je bilo otežano poslovanje sa inostranstvom zbog prekida telefonskih veza. Proizvodnja „Izocijanatne hemije“ postepeno je smanjivana zbog

15 *Front slobode*, 3121, 12. 7. 1991, „Ugrožen transport robe“

16 *Front slobode*, 3142, 24. 9. 1991, „Gdje se skloniti ako zapuca“

17 *Front slobode*, 3149, 18. 10. 1991, „Opasno i po industriju“

nedostatka sirovina, da bi bila potpuno obustavljena 22. oktobra. O prekidu proizvodnje u fabrikama uprava holdinga izvijestila je Vladu BiH.¹⁸

Kao interventnu mjeru, Vlada BiH odobrila je „Termoelektrani Tuzla“ otkup nafte iz robnih rezervi, tako da je za dva dana, u četvrtak 24. oktobra, snabdijevanje parom obnovljeno, ali smanjenim kapacitetom, jer nafte nije bilo dovoljno za redovnu proizvodnju. S prvim količinama pare ponovo su pokrenute fabrike holdinga „Sodaso“. Međutim, nedovoljne količine pare i sve jače blokade prometnih komunikacija uvjetovale su samo minimalnu proizvodnju.¹⁹

18 *Front slobode*, 3151, 25. 10. 1991, „Zastoj zbog tehnološke pare“

19 *Front slobode*, 3152, 29. 10. 1991, „Ne punom parom“

HLOR I RAT

Krajem 1991. i početkom 1992. godine ratno stanje počinjalo se osjećati na prostoru Opštine Tuzla. Počele su diverzije na saobraćajnicama i infrastrukturi, jačala je prometna blokada. Putevi su bili blokirani balvanima, obarani su dalekovodi i minirane pruge. Sve ovo dodatno je onemogućavalo „Polihemu“ i „Izocijanatnoj hemiji“ poslovanje sa inostranstvom, koje je bilo glavno tržište.²⁰

Približavanje datuma referenduma o nezavisnosti BiH, 29. 2. 1992. godine, značilo je povećanje tenzija i sve veći broj sukoba i incidenata. Ubrzo su započele fizičke blokade puteva balvanima koje su snage javne sigurnosti bezuspješno pokušavale raščistiti. Presijecanje putnih pravaca i miniranje pruge Tuzla – Doboj ostavilo je „Polihem“ i „Izocijanatnu hemiju“ u gotovo potpunoj izolaciji, bez ikakve mogućnosti poslovanja izvan uskog okruženja grada. Blokada je postajala potpuna.²¹

U istom periodu Opština Tuzla počela je alarmirati međunarodnu zajednicu i svjetsku javnost o opasnostima napada na tuzlansku hemijsku industriju. Načelnik Tuzle Selim Bešlagić upozorio je predstavnike Evropske misije u Bosni i Hercegovini da bi šteta postrojenja „Polihema“ dovela do

20 *Front slobode*, 3181, 14. 2. 1992, „Srećom bez žrtava“

21 *Front slobode*, 3182, 18. 2. 1992, „Doboj – Tuzla“

ekološke katastrofe i trovanja stanovništva u cijeloj regiji, od Austrije do Mađarske. Osim toga, Opština Tuzla upozorila je upravu „Polihema“ da počne smanjivati i prekidati proizvodnju zbog ratne opasnosti. Međutim, „Polihem“ je imao zalihe opasnih supstanci koje su morale biti nekako potrošene ili uskladištene, tako da nije bilo moguće odmah ukloniti sve opasne supstance.²²

Vlada BiH proglasila je 9. aprila 1992. godine stanje neposredne ratne opasnosti, čime je Predsjedništvo Republike BiH²³ prošireno predsjednikom Skupštine RBiH, predsjednikom Vlade RBiH i komandantom Teritorijalne odbrane Republike. Ovim je Predsjedništvo RBiH po zakonu dobilo pravo izdavanja odluka sa zakonskom snagom, koje bi Skupština RBiH potvrđivala naknadno, kada se za to stvore uvjeti. Proglašenjem neposredne ratne opasnosti Bosna i Hercegovina je ušla u stanje vanrednog funkcioniranja.²⁴ Istog dana proglašena je i opća radna obaveza, čime je u industriji uvedeno vanredno stanje. Radnici su bili obavezni bez izostanaka javiti se na radna mjesta, a godišnji odmori su prekinuti.²⁵ Radna snaga je mobilizirana za potrebe ratne i svake druge neophodne proizvodnje. U slučaju neodazivanja na posao po sili zakona, radniku bi bio uručen otkaz.²⁶ „Polihem“ i „Izocijantna hemija“, kao i druga preduzeća u Tuzli, prešli su na ratni režim rada, po ratnoj sistematizaciji radnih mjesta koja je propisivala minimalan broj radnika neophodnih za proizvodnju, dok su ostali bili podložni mobilizaciji u legalne oružane formacije.²⁷

22 *Front slobode*, 3196, 10. 4. 1992, „Ako pukne HAK“

23 Predsjedništvo SRBiH je 9. aprila 1992. godine promijenilo naziv države u Republika Bosna i Hercegovina.

24 *Službeni list RBiH*, 1, 9. 4. 1992, „Odluka o proglašenju neposredne ratne opasnosti“, str. 1

25 *Službeni list RBiH*, 1, 9. 4. 1992, „Odluka o zavođenju radne obaveze“, str. 2

26 *Front slobode*, 3179, 14. 4. 1992, „Radna obaveza“

27 *Front slobode*, 3197, 14. 4. 1992, „Ratni režim rada“

Prvi ozbiljniji vojni sukob na užem području Tuzle dogodio se 15. maja 1992. godine, kada su se sukobili rezervisti JNA koji su u koloni napuštali grad i snage lokalne milicije koje su osiguravale povlačenje i regulirale promet.²⁸ Ubrzo nakon toga paravojne snage SDS-a i jedinice JNA okupirale su dijelove Opštine Tuzla, čime je rat stigao i do samih predgrađa.²⁹ Početak ratnih sukoba značio je naglu i potpunu blokadu jer su presječene sve komunikacije s vanjskim svijetom. Nastavio je funkcionirati jedino gradski i dijelom prigradski saobraćaj.³⁰

Započelo je granatiranje i raketiranje grada raznim artiljerijskim, minobacačkim i tenkovskim projektilima. U početku su ciljani civilni kvartovi, poput stambenog naselja Sjenjak, a početkom juna 1992. prvi projektili pali su i u blizini postrojenja „Polihema“, iako vjerovatno sam „Polihem“ nije bio ciljan.³¹ Po gradu je projektilima i mitraljezima djelovala i avijacija, gađajući civilne objekte u blizini industrijske zone u kojoj su bili smješteni i „Polihem“ i „Dita“.³²

Radnici su pokušali zaštititi rezervoare s hlorom tako što su ih oblagali vrećama soli, budući da je so bila dostupna iz „Polihemove“ solane. Dio cisterni s hlorom sklonjen je u rudnik Lipnica, a dio u željeznički tunel u Kiseljaku.³³

Neprestani apeli tuzlanskog rukovodstva o opasnostima gađanja postrojenja holdinga „Sodaso“ pozitivno su rezultirali, te je i svjetska diplomatija

28 Ioannis Armakolas, *Politika i društvo u Tuzli od 1992. do 1995. godine*, str. 94

29 *Front slobode*, 3202, 22. 5. 1992, „Na svaki napad odgovorićemo“

30 *Front slobode*, 3203, 29. 5. 1992, „Sjeveroistok odsječen“

31 *Front slobode*, 3205, 5. 6. 1992, „Agresor ne bira ciljeve“

32 *Front slobode*, 3205, 5. 6. 1992, „Tuče nas i avijacija“

33 Intervju sa Miralemom Ibrišimovićem, 15. 6. 2020.

počela reagirati i upozoravati na opasnost od ekološke katastrofe.³⁴ Direktna napad na postrojenja hemijske industrije Tuzle izvršen je u noći između 12. i 13. juna 1992. godine, kada su oko sat i po granatirani pogoni „Polihema“ i „Termoelektrane Tuzla“. Lokalne vlasti i uprava „Polihema“ alarmirali su svjetsku javnost o tome da su gađana skladišta u kojima je bilo oko 500 tona hlora i 54 tone žive. Upravu „Polihema“ kontaktirao je i hemijski institut „IHTM“ iz Beograda, koji je, nakon dobivenih podataka, sa Srpskom akademijom nauka i umjetnosti poslao apel svijetu da se zaustave napadi na postrojenja „Polihema“, budući da bi posljedice ekološke katastrofe bile pogubne po širu regiju.³⁵ Kao propagandu protumjeru „Radio Beograd“ objavio je kako se unutar kompleksa „Polihema“ nalaze topovi kojima rukovode zelene beretke, što nije bilo tačno, ali je poslužilo kao opravdanje pred domaćom i svjetskom javnošću za granatiranje „Polihema“. Tako je „Polihem“ direktno uvučen u ratna zbivanja i propagandni rat.³⁶

Za prvih pet dana radne obaveze u Tuzli preduzeća su ostala bez 4.647 radnika, od kojih su mnogi bili visokokvalificirani, što je posebno pogodilo „Polihem“ i „Izocijanatnu hemiju“. Ovakav razvoj događaja trajno je hendikepirao ova preduzeća, koja su ostala bez srži svoje umne snage i kadrova zbog politike i ratnog stanja. Kada se pregledaju spiskovi otpuštenih radnika, koje su poprilično nekorektno objavljivale lokalne novine „Front slobode“, lako se uoči kako se uglavnom radi o radnicima srpske nacionalnosti, koji su vjerovatno napustili Tuzlu između 14. i 16. maja 1992. godine. Međutim, među otpuštenim radnicima nalazilo se i mnoštvo onih drugih nacionalnosti, tako da se ne može reći kako su samo Srbi napustili industriju Tuzle zbog ratnog stanja. Odliv radne snage bio je opći, te je predstavljao zajedničku karakteristiku.³⁷

34 *Front slobode*, 3205, 12. 6. 1992, „Upozorenje na eko opasnost“

35 *Front slobode*, 3206, 19. 6. 1992, „Izbjegnuta ekološka katastrofa“

36 *Front slobode*, 3210, 10. 7. 1992, „Topovi u HAK-u“

37 *Front slobode*, 3215, 28. 7. 1992, „Bez Polihema 295 radnika“

Krajem augusta 1992. godine ponovo su tenkovskim projektilima pola sata granatirani pogoni „Solane“, „Polihema“, „Dite“ i „Termoelektrane Tuzla“. Ovog puta šteta je bila značajnija, budući da je u „Polihemu“ pogođen pogon elektrolize koji je trajno onesposobljen, a dio otrovnih supstanci izlio se u rijeku Jalu, iz koje je kasnije dospio u vodotoke Bosne, Save i Dunava. Nije poznato koliku je ekološku štetu ovo izazvalo, te da li se onečišćenje proširilo nizvodno do Crnog mora. Ipak, ovaj incident još jednom je potvrdio koliko je opasno bilo granatirati postrojenja hemijske industrije.³⁸

Početkom oktobra 1992. godine Komanda okružnog štaba Armije Republike BiH uputila je dva saopćenja Vrhovnoj komandi Oružanih snaga BiH, u kojima ju je izvijestila da će postaviti cisterne sa hlorom na linije fronta ukoliko ne prestane neprijateljska artiljerijska paljba. Hlor je očigledno bio dostupan u pogonima „Polihema“, a njegovo postavljanje predstavljalo bi sredstvo odvracanja od napada. Okružni štab Armije RBiH najavio je kako neće pustiti hlor iz spremnika, ali da neće biti ni odgovoran ako neprijatelj pogodi spremnike te izazove trovanje Posavine, Hrvatske, Austrije i Mađarske. Ovdje se radilo o prijetnjama hemijskim oružjem, koje nije bilo zabranjeno budući da BiH nije ratificirala potrebne međunarodne konvencije. Ostvarivanje tih prijetnji dovelo bi do onoga na šta je Krizni štab Opštine Tuzla upozoravao svjetsku javnost da se može dogoditi ako se bude granatirao „Polihem“. Komanda je, s druge strane, prijetila namjerno premjestiti hlor u zone borbi, gdje bi gotovo sigurno spremnici bili pogođeni.³⁹ Da su kontejneri i cisterne sa hlorom stvarno raspoređene na front kod Gradačca svjedoči i članak „Fronta slobode“ od 23. oktobra, u kome se navodi da je Okružni štab Armije RBiH ponovno upozorio svjetsku javnost kako neprijatelj napada rejone s cisternama.⁴⁰

38 *Front slobode*, 3223, 25. 8. 1992, „Korak do kataklizme“

39 *Front slobode*, 3237, 13. 10. 1992, „Hlor kao odbrana“

40 *Front slobode*, 3240, 23. 10. 1992, „Opasne igre s hlorom“

Prijetnje hlorom nesumnjivo su tačne, što je vidljivo iz naslova „Fronta slobode“ koji je prenio ovo saopštenje, te javio kako su ga prenijele i svjetske agencije. Saopštenja su namjerno bila prenošena kako bi se o postavljanju hlora obavijestila i druga sukobljena strana. Međutim, prijetnje da će se potrovati širi prostor Panonije vrlo vjerovatno su neutemeljene, budući da se radilo o manjim količinama hlora. Čak je i u Prvom svjetskom ratu hemijsko oružje bilo precijenjeno zbog male djelotvornosti, te je rijetko izazivalo značajnije posljedice na širem području. Mogućnost proizvodnje hlora i njegovog punjenja u projekte također je bila realna, ako se uzme u obzir karakter industrije Tuzle. Tako je „New York Times“ 4. decembra 1996. godine pisao, pozivajući se na bosanskohercegovačkog novinara pod pseudonimom Enes Džanić, da je Armija RBiH u Tuzli proizvodila 120-milimetarske projekte punjene hlorom, te ih u augustu 1993. koristila protiv srpskih snaga u blizini Zvornika.⁴¹ U razgovoru sa zaposlenikom „Instituta Sodaso“ također je iznesena tvrdnja kako je „Polihem“ imao namjensku proizvodnju hemijskog oružja pod nadzorom Armije RBiH.⁴²

U razgovoru sa tadašnjim/om radnikom/com „Polihema“ dat je podatak da je „Polihem“ rezervoare sa hlorom od udara projektila štitio vrećama soli, te da je hlor prevožen u postrojenja „Tvornice transportnih uređaja“, gdje je punjen u artiljerijske projekte. Radnik/ca je detaljno opisivao/la proces punjenja i psihološko djelovanje projektila na neprijatelja. Međutim, ovo je u suprotnosti sa iskazom tadašnjeg/e radnika/ce „TTU-a“ koji/a nije spominjao/a punjenje projektila. Radnik/ca „Polihema“ odbio/la je detaljan intervju i pisane anonimne izjave o ovom problemu. Tadašnji/a zaposlenik/ca „Polihema“ nije mogao/la znati da li su projektili s hlorom, ako ih je bilo, zaista korišteni, te kako su djelovali na neprijatelja, već je o tome mogao/la samo nagađati.⁴³

41 Bosnia produced chemicals arms, report says, www.nytimes.com/1996/12/04/world/bosnia-produced-chemical-arms-report-says.html?mcubz=0, 31. 10. 2017.

42 Anketiranje tadašnjeg/e zaposlenika/ce „Instituta Sodaso“

43 Razgovor sa tadašnjim/om radnikom/com „Polihema“

Zaključno se može reći kako je „Polihem“ još od prije rata proizvodio hlor koji se mogao koristiti kao bojni otrov, kao i da je hlor korišten kao prijetnja, a moguće i kao punjenje za artiljerijske projekte. Ipak, „Polihem“ je svakako bio važna stavka u strateškom razmišljanju svih sukobljenih strana, ako ništa drugo onda zbog mogućnosti upotrebe njegovih hemikalija.

Nevezano direktno za ratna zbivanja, sredinom 1993. godine dogodila se nesreća u „Polihemu“, kada je istekla manja količina hlora, bez posljedica po okoliš i zdravlje ljudi.⁴⁴ „Polihem“ je za vrijeme rata proizvodio različite proizvode, od jestivih ulja, gljiva, pa sve do lužine za termoelektrane. Prilikom proizvodnje lužine kao nusproizvod se pojavljivala i hlorovodična kiselina koja je prosipana u Jalu. Radnik Sakib Ković tvrdi kako je u dva mjeseca u Jalu prosuto 4.000 tona hlorovodične kiseline, te veća količina natrijumhipoklorita, koji nije toliko opasan, već se koristi za dezinfekciju vode.⁴⁵

Zakon o pretvorbi društvenog kapitala objavljen je 25. 11. 1994. godine, čime je Bosna i Hercegovina finalizirala svoju predratnu mjeru kojom je preuzela društveni kapital, te ga proglasila državnim. Time se vratila u vlasničku strukturu industrije iz koje je SFRJ izašla uvođenjem samoupravljanja. Ekonomija je vraćena u neku vrstu predsamoupravnog dioničarstva, gdje su privatna lica posjedovala manjinske udjele dionica, a država je preuzela većinske udjele kao direktno državne. Država je preuzela udjele koji su bili društveni 31. 12. 1991. godine.⁴⁶

44 *Front slobode*, 3294, 4.5.1993., „Istekao otrovni gas“

45 Intervju sa Sakibom Kovićem, 28. 7. 2020.

46 *Službeni list RBiH*, 33, 25. 11. 1994, „Zakon o pretvorbi društvenog kapitala“, str. 542

PRIVATIZACIJA KAO UNIŠTENJE FABRIKE: RADNIČKI ŠTRAJKOVI I RADNIČKA SOLIDARNOST

Nakon prestanka ratnog stanja 1995. godine, proizvodnja u „Polihemu“ i „Izocijanatnoj hemiji“ bila je gotovo potpuno obustavljena.⁴⁷ Holding „Sodaso“ u 1996. godini proizvodio je 3,2% od projektiranih kapaciteta.⁴⁸

U „Polihemu“ je tokom 1990-ih u četiri barake bilo smješteno nekoliko porodica koje su za vrijeme rata ostale bez smještaja. Međutim, dio radnika navodno je ucjenjivao ove porodice isključenjem vode, tražeći za sebe materijalne naknade i poklone.⁴⁹

Nakon prestanka rata „Polihem“ i „Izocijanatna hemija“ nikada nisu obnovili proizvodnju, čak ni za tržište Bosne i Hercegovine. Holding „Sodaso“ kraj rata dočekao je pod starom upravom, na čelu sa dr. sc. Antom Raosom, koji ga je vodio i u periodu najvećeg uspona. S krajem 1995. godine Anto

47 Muharem Klapić, *Tuzla kao razvojni centar sjeveroistočne Bosne*, Ekonomski institut Tuzla, 2002, str. 218

48 Muharem Klapić, *Tuzla kao razvojni centar sjeveroistočne Bosne*, Ekonomski institut Tuzla, 2002, str. 226

49 *Front slobode*, 3588, 21. 3. 2003, „Deložirani, zaboravljeni i ucijenjeni“

Raos odlazi u penziju, a novu upravu holdinga imenuje Vlada Tuzlansko-podrinjskog kantona.⁵⁰

Nova uprava holdinga, na čelu sa Izudinom Kešetovićem, nakon preuzimanja pozicija istakla je kako je neophodno sastaviti listu prioriteta u holdingu „Sodaso“, ali i decentralizirati odlučivanje „kako bi se izbjegli efekti centralizacije“. Ovim je direktno negirano ranije iskustvo, koje je pokazalo da centralizacija odlučivanja i kapitala olakšava ukupno poslovanje.

Za potpuno oživljavanje proizvodnje holding „Sodaso“ trebao je 32 miliona maraka, a kao kreditna sredstva uspio je dobiti samo 2,7 miliona maraka. Ovo je uvjetovalo proizvodnju sa 8% od projektiranih kapaciteta prema kraju 1997. godine.⁵¹

„Polihem“ je 1997. godine uspio obnoviti saradnju s „Matrozom“ iz Sremske Mitrovice, koji je kupovao hlorate. Značajniju saradnju spriječilo je nepostojanje željezničkog transporta zbog porušenih mostova i prekinutih pruga. Naplata je također bila komplicirana, a vršena je preko partnera „Tuzlanske banke“ iz Njemačke, budući da između Srbije i Bosne i Hercegovine nije bio obnovljen platni promet.⁵²

U enormnim problemima nalazila se i „Izocijanatna hemija“, koja nije proizvodila od 1992. godine, a prispjele su i kreditne obaveze od 60 miliona dolara. U oktobru 1999. godine radnici ovog preduzeća stupili su u štrajk i tražili su ostavku direktora, materijalno osiguranje radnika, povratak radnika s čekanja, uplate doprinosa za penzijsko-invalidsko osiguranje, te

50 Arhiv Tuzlanskog kantona, Fond „Sodaso“, Rješenje o odobravanju programa privatizacije i početnog bilansa, broj 29/01-021-6420/2000

51 *Front slobode*, 3392, 3. 10. 1997, „Uzlet kamenoloma“

52 *Front slobode*, 3389, 5. 9. 1997, „Ponovno osvajanje Jugoslavije“

zamrzavanje rada preduzeća koja su zakupila prostore „Izocijanatne hemije“. Direktor preduzeća odbio je primiti štrajkače, a razgovori sa Kantonalnom vladom nisu donijeli nikakve rezultate, iako je Kanton bio vlasnik preduzeća. Štrajk su podržali radnici drugih preduzeća, kao i predsjednik Saveza samostalnih sindikata BiH.⁵³

Sredinom 2001. godine završena je studija o sanaciji „Izocijanatne hemije“ koju je naručila Vlada Kantona. U ovoj studiji zaključeno je kako postrojenja „Izocijanatne hemije“ trpe veće štete zbog nerada nego tokom rata, kako se automatika nalazi na razini 1980-ih godina, da su stručni kadrovi, obučavani u Japanu prije pokretanja proizvodnje, uglavnom napustili Tuzlu u ratnom periodu, te da je za sanaciju postrojenja potrebno 24,5 miliona KM, a 65 postotna iskorištenost kapaciteta donosila bi prihod. Preduzeće je radnicima dugovalo 60 plaća.⁵⁴

Nebriga novih vlasti za privredu vidljiva je na primjeru „Polihema“, koji je za vrijeme rata proizvodio i često dijelio robe besplatno stanovništvu, medicinskim centrima, termoelektranama i Armiji BiH. „Polihem“ je ostao bez sredstava na računima, te tako nije uspijevao podmiriti dugove za struju. Međutim, „Elektroprivreda BiH“ prijetila je „Polihemu“ isključenjem struje, što je frustriralo upravu ovog preduzeća budući da im se, realno gledajući, humanitarni rad vratio u vidu mogućnosti isključenja struje. Iz istog razloga „Vodovod Tuzla“ isključio je „Polihemu“ vodu. Preduzeće je imalo namjeru doći do obrtnog kapitala prodajom udjela privatnicima, ali jednostavno nije bilo nikakvih državnih regulacija toga jer je privatizacija zaustavljena. Država nije nastavila proces privatizacije Ante Markovića, nego ga je stopirala. Ovakav razvoj situacije potpuno je blokirao „Polihem“.

53 *Front slobode*, 3440, 22. 10. 1999, „Puca li tuzlanski slani lanac“

54 *Front slobode*, 3488, 30. 3. 2001, „Budućnost iz kristalne kugle“

Tokom 2000. godine radnici „Polihema“ štrajkom su prisilili upravni odbor preduzeća na ostavke. Finansijska situacija bila je teška, a računi blokirani. Blokadu računa ovo preduzeće je, uz pomoć holdinga „Sodaso“ i Vlade Kantona, djelimično zaobišlo poslovanjem preko sindikalnog računa, preko kojeg su radnicima trebale biti isplaćene minimalne socijalne naknade. Međutim, članovi upravnog odbora su, prije odlaska iz „Polihema“, retroaktivno sami sebi preko sindikalnog računa isplatili naknade za rad u upravnom odboru, čime su radnici ponovno ostali i bez minimalnih naknada. „Polihemu“ je prijetio stečaj.⁵⁵

U seriji štrajkova 2001. godine radnici „Polihema“ i „Izocijanatne hemije“ – uz socijalne parole – počeli su uzvikivati i političke parole, tražeći smjenu Vlade. Kao odgovor štrajkačima, Vlada je najavila smanjenje cijena energije, pare i struje za oko 25%, što je trebalo pomoći oživljavanju proizvodnje te njenoj profitabilnosti.⁵⁶

Štrajkovi su dodatno zaoštreni 10. septembra iste godine, kada su radnici „Polihema“ stupili u štrajk glađu, te se tako iz očaja počeli fizički ugrožavati kako bi natjerali Vladu da riješi njihove probleme. Direktan uzrok za štrajk bilo je isključenje struje, koje je potpuno obustavilo proizvodnju u „Polihemu“. Radnici su odbili kompromisno rješenje da „Elektroprivreda BiH“ svakom od njih isplati 250 KM, nazivajući takav prijedlog „bezobraznim“. U solidarnosti sa radnicima „Polihema“, radnici „Fabrike sode Lukavac“ započeli su štrajk i zaprijetili da će zavrnuti cjevovode industrijske vode za „Termoelektranu Tuzla“. Prijetnja ovakvom sabotажom alarmirala je vlasti, koje su hitno uputile specijalne jedinice policije da kontroliraju cjevovode. Veliki protestni skup pred zgradom Vlade Kantona održan je 12. septembra,

55 *Front slobode*, 3464, 6. 10. 2000, „Poslovni promašaji nagrađeni hiljadama maraka“

56 *Front slobode*, 3510, 30. 8. 2001, „U Tuzlanskom kantonu svakog dana po jedan štrajk“

kada su radnici kantonalnom guverneru, premijeru i predsjedniku Saveza sindikata BiH skandirali: „Lopovi! Lopovi!“. Kantonalna vlada radnicima je pročitala pismo kojim upozorava Federalnu vladu na moguće ekološke posljedice nerada „Polihema“ i drugih kemijskih fabrika, te se, sa guvernerom Kantona Selimom Bešlićem, uputila da dostavi pismo u Sarajevo. Radnici su rezultate pregovora čekali pod branom jezera Modrac, odakle se „Termoelektrana Tuzla“ snabdijevala industrijskom vodom, a prisutno je bilo oko 100 policajaca, od čega 50-ak iz redova specijalnih jedinica. Uprava „Elektroprivrede BiH“ nije željela popustiti, te je na zahtjeve radnika za uključanjem struje pristala tek nakon direktnog naloga vlasnika – Vlade Federacije BiH – nakon čega je štrajk prekinut, a hemičari su se razišli.⁵⁷

57 *Front slobode*, 3512, 14. 9. 2001, „Zašto ćute vlasnici“

PRIVATIZACIJA FABRIKE KAO EKOLOŠKO NASILJE

„Polihem“ je privatiziran 2000. godine uz pomoć takozvanih certifikata, vrijednosnih papira koje je Federacija Bosne i Hercegovine dijelila građanima kao nadoknadu za oduzetu društvenu imovinu i druga potraživanja. Međutim, budući da su certifikati podijeljeni 1990-ih, a privatizacija nije počinjala do 2000-ih, dogodilo se to da su građani prodavali certifikate licima koja su posjedovala kapital, a često su bila sumnjivog kredibiliteta.⁵⁸ Nakon privatizacije javnim upisom dionica, „Polihem“ su preuzeli slovenački investicijski privatizacijski fondovi „BIG“ i „Naprijed“, ali do sredine 2001. godine nisu imenovali novu upravu, što je zahtijevao sindikat „Polihema“. Ovi fondovi preduzeće su kupili za punu vrijednost certifikata koje su od građana otkupljivali za do minimalnih 3%, a „Polihem“ su dalje mogli prodati za gotov novac, profitirajući na taj način. Popratna pojava ovoga bilo je trgovanje „Polihemom“ kao robom, a ne industrijskim postrojenjem, te je proces proizvodnje novih vlasnika potpuno zanemaren.⁵⁹ Odmah nakon prve privatizacije „Polihemu“ je isključena struja jer je postao privatna kompanija koja je dugovala državnoj kompaniji. Isključenje struje dovelo je do opasnosti od ekološke katastrofe, budući da su rezervoari sa opasnim materijama ostali bez struje u mjernim instrumentima, te su ugašena i postrojenja za neutralizaciju hlora.⁶⁰

58 *Front slobode*, 3423, 12. 2. 1999, „Stan na otplatu, certifikati za dionice“

59 *Front slobode*, 3504, 20. 7. 2001, „Opasna kuća bez domaćina“

60 Intervju sa Sakibom Kapićem, 28. 7. 2020.

Radnici „Polihema“ ponovno su štrajkali na samom kraju 2001. godine. Ovaj štrajk eskalirao je do te mjere da je, nakon blokade prometa pred zgradom Vlade Kantona i skandiranja: „Lopovi! Lopovi! Lopovi“, oko 500 radnika pokušalo provaliti u zgradu. Insistirali su da u zgradu uđu zbog hladnoće, a ne da bi razbijali, ali policija nije uvažila takav argument te ih je zadržala. Krajnje oštar i nekorektan odnos guvernera Kantona Selima Bešlagića prema štrajkačima dogodio se kada je došao u zgradu te je na zvižduke štrajkača uzvratio također zviždukom i pokazivanjem srednjeg prsta. Pregovori s Vladom Kantona završili su se tako što se Vlada obavezala odmah isplatiti 55.000 KM holdingu „Sodaso“, od čega bi se radnicima „Polihema“ isplatilo po 100 KM pomoći. Skupština dioničara „Polihema“ zakazana je za 17. decembar 2001. godine, kada su novi vlasnici trebali preuzeti upravu nad preduzećem i dovesti novog strateškog partnera, kompaniju „Kemokompleks“, koja je trebala pokriti hitna dugovanja kako bi se spriječio stečaj.⁶¹

Gotovo dva mjeseca od štrajka glađu radnika „Polihema“, pred ovo preduzeće postavio se novi problem, kada su banke kojima je dugovalo sredstva odlučile podnijeti zahtjev za stečaj kako bi naplatile svoja potraživanja. Stečaj je značio i ponovnu promjenu vlasničke strukture u vidu isključivanja većinskih vlasnika, jer su vlasničke udjele preuzimali potražiocu poput banaka i raznih državnih agencija. Ovim su banke učinile ono što državne agencije i institucije zbog političkih i socijalnih razloga nisu, te su počele proces naplate dugovanja od „Polihema“. ⁶² Preprodavačka politika novih vlasnika „Polihema“ se zbog štrajkova i pritisaka Vlade Kantona pokazala neuspješnom, te je pokrenuta stečajna prijava rezultirala otvaranjem stečaja, čime su vlasnički udjeli poništeni, radnici otpušteni, a raspušten je i sindikat. Tako je početkom 2002. kulminirala godina dana nerada „Polihema“ nakon is-

61 *Front slobode*, 3525, 14. 12. 2001, „Jalov juriš na zimski dvorac“

62 *Front slobode*, 3519, 2. 11. 2001, „Banke traže stečaj Polihema, Sode i KHK“

ključenja struje koja nikad nije bila ponovno uključena, uprkos postignutom dogovoru. Vlada Kantona obećala je zbrinuti radnike, ali i pokušati pokrenuti proizvodnju. Pokazalo se da je mešetarska politika privatizacijskih fondova bila štetna i za same fondove, a pogotovo za „Polihem“.⁶³

Otpušteni radnici „Polihema“ nastavili su protestirati⁶⁴ i nakon proglašenja stečaja. Krajem aprila 2002. godine u protestnom maršu otišli su ispred baze međunarodnih snaga u selu Dubrave blizu Tuzle i tražili vize za odlazak iz države. Nakon što međunarodne snage nisu reagirale, razišli su se. Protest je izveden bez podrške sindikata. Obnovljen je nakon nekoliko dana, kada su se bivši radnici „Polihema“ skupili ispred zgrade Bosanskog kulturnog centra u Tuzli, gdje je zasjedala Skupština Kantona. Probili su policijski kordon te prišli samoj zgradi BKC-a, gdje su skandiranjem, uvredama i psovka prekinuli sjednicu Skupštine. Predstavnici izvršne vlasti nisu se željeli obratiti radnicima niti s njima pregovarati. Nakon obećanja da će dobiti materijalnu pomoć, otišli su ispred zgrade Vlade Kantona, a nakon toga se razišli.⁶⁵

Kao mjera borbe za svoja prava – radnici „Polihema“ samoorganizirali su se i počeli dežurati ispred preduzeća, izjavljujući kako „čuvaju svoju fabriku“. U „Polihem“ je, po nalogu Skupštine i Vlade Tuzlanskog kantona, ušla finansijska policija, što je bio i raniji zahtjev radnika. Ogorčeni neispunjenim obećanjima, neuspješnim privatizacijama, neisplaćenim plaćama i neuplaćenim doprinosima, kao i evidentnim namjerama bivših fondovskih vlasnika da samo preprodaju „Polihem“ po cijenu likvidacije preduzeća, radnici u protestu zatražili su i smjenu stečajnog upravnika. Dolazak policije koja je

63 *Front slobode*, 3538, 22. 3. 2002, „Strah od likvidacije“

64 Termin „protest“ ovdje se koristi u kontekstu demonstracija građana, budući da ovi demonstranti nakon pokretanja stečaja više nisu formalno-pravno bili radnici, pa je korištenje pojma „štrajk“ neprikladno.

65 *Front slobode*, 3543, 26. 4. 2002, „Odbjegli grupa na rubu gladi“

zapriječila ulaz u „Polihem“ dodatno je iziritirao radnike i zaprijetili su kako će po cijenu krvoprolića spriječiti ulazak stečajnog direktora. Policijske snage angažirale su i pse. Napeta situacija smirila se kada je Vlada obavijestila bivše radnike da će primiti njihovu delegaciju. Ministri pravde i unutrašnjih poslova obavijestili su radnike kako se stečaj ne može zaustaviti, te da Vlada Kantona nema takve nadležnosti. Dodatnu napetost među bivše radnike „Polihema“ unosila je i glasina kako je dio preduzeća već prodan u staro željezo.⁶⁶

Djelatnost Finansijske policije u „Polihemu“ trajala je od 1996. godine pa nadalje. Finansijska policija često je, po prijavama radnika, sindikata, štrajkačkog odbora i po drugim indicijama, provjeravala sporne poslovne odluke, zakupe poslovnih prostora, kupovine stanova rukovodiocima i druge sumnjive aktivnosti. Podneseno je više krivičnih prijava, ali tužilaštvo nije reagiralo, što pokazuje da se nalazilo pod političkim i drugim pritiscima i utjecajima. Pregled poslovanja utvrdio je kako je „Polihem“ početkom 2000. godine dugovao 14 miliona KM, a da je taj iznos do sredine 2002. godine porastao na 30 miliona KM. Mjesečna realizacija od 2000. godine do isključenja struje u junu 2001. godine iznosila je oko 600.000 KM, dok su troškovi bili oko 450.000 KM. Budući da je preduzeće imalo blokirane račune još od 1998. godine, poslovalo je poluzakonito preko privatnog preduzeća. Negdje u ovom procesu mjesečno je nestajalo oko 150.000 KM, koliko je iznosila razlika između naplate i troškova. Osim kaznenih prijava protiv bivše uprave, policija je podnijela i prekršajne prijave protiv radnika „Polihema“ zbog narušavanja javnog reda i mira i organiziranja nelegalnih protesta.⁶⁷

Napetosti između Vlade Tuzlanskog kantona, bivših radnika „Polihema“ i stečajnog upravnika ublažene su potpisivanjem „Protokola“, početkom

66 *Front slobode*, 3544, 10. 5. 2002, „Svi mogu u fabriku osim stečajnog upravnika“

67 *Front slobode*, 3545, 17. 5. 2002, „Mjesečno nestajalo po 150.000 maraka“

maja 2002. godine. Stečajni upravnik obavezao se da će primiti radnike nazad na posao, a oni su se obavezali da će prestati sa štrajkovima.⁶⁸

Sporazum je samo nakratko primirio strasti, budući da je već 4. jula došlo do općeg protesta bivših radnika „Polihema“, radnika „Koksno-hemijskog kombinata“ te radnika „Kamenoloma Vijenac“. Iako su se načelno slagali sa sporazumom, nisu vjerovali u njegovu provedbu. Skupili su se ispred zgrade „Sodasoa“ u kojoj je zasjedala Vlada TK, te je potpuno blokirali. Ovaj protest označio je krah Sindikata hemije i nemetala, koji se potpuno podijelio. „Solana“ i „Dita“ nastavile su proizvodnju, a sindikat „Fabrike sode“, koja se također nalazila u problemima, nije podržao protestante. Hemičari su blokirali i petlju Šićki Brod, koja je bila jedan od dva glavna ulaza u Tuzlu. Ubrzo je eskalirala i situacija u „Polihemu“, kada je stečajni upravnik radnicima radne knjižice poslao poštom, uručivši im tako i službeno otkaz. Grupa od oko 200 radnika provalila je glavnu kapiju „Polihema“, razbila stakla na upravnoj zgradi, ušla u zgradu, provalila u kancelariju stečajnog upravnika i nanijela mu lakše tjelesne povrede stolicom.⁶⁹

Na rubu propasti nalazila se i „Izocijanatna hemija“, čija postrojenja su do 2003. godine bila ugašena već 12 godina. Sve kantonalne vlade bile su jednoglasne u tome da je proizvodnju nemoguće samostalno pokrenuti zbog nedostatka sredstava. Ni menadžment ovog preduzeća nije se aktivno uključivao u pokušaj pokretanja proizvodnje. Privatizacija se pokazala neuspješnom zbog nezainteresiranosti kupaca, koji vjerovatno nisu ni željeli kupiti preduzeće. Ono je zapravo bilo samo dio „Polihema“, koji se pred početak rata izdvojio iz matičnog preduzeća. Do kraja 2003. godine gotovo svi zainteresirani usaglasili su se da je „Izocijanatna hemija“ nepovratno

68 *Front slobode*, 3545, 17. 5. 2002, „Kompromis smiruje proteste“

69 *Oslobođenje* 19907, 18. 7. 2002, „Radnici Polihema istukli stečajnog upravnika“

propala. Međutim, iz nekog razloga povjerioci nisu željeli pokretati stečaj. Najveći povjerioci bili su sami radnici, koji su bili svjesni da bi pokretanjem stečaja po važećim zakonima zadnji naplatili. Osim toga, „Izocijanatna hemija“ izdavala je dio prostora za veletržnicu voća i povrća, kao i tankove u kojima je skladištena nafta, što je dijelu uprave i sindikata omogućilo redovna primanja od zakupnine, tako da im je status quo odgovarao. Tako je „Izocijanatna hemija“ nastavila imaginarno postojati, s osnovnom djelatnošću iznajmljivanja prostora, dok u isto vrijeme radnici nisu imali plaće i doprinose, a samo povremeno su štrajkovima uspijevali ishoditi manju novčanu pomoć Kantonalne vlade.⁷⁰

Sučaj „Izocijanatne hemije“ krajem 2004. godine riješen je tako što je preduzeće likvidirano, a preostala postrojenja su isječena i prodana u staro željezo kako bi se namirio dio potraživanja. Ovim je i „Izocijanatna hemija“ doživjela sudbinu mnoštva industrijskih preduzeća koja nisu obnovila proizvodnju nakon rata.⁷¹ U krugu preduzeća ostale su zakopane velike količine kruksa.⁷² Profesor Zvezdan Karadžin sa Rudarsko-geološkog fakulteta u Tuzli tvrdi kako je preostalo oko 3.000 tona kruksa, te da je dio zakopan u metalnim buradima, a dio je samo prekriven zemljom. Dio kruksa neutraliziran je i prevezen na deponije, a dio je ostao u krugu fabrike.⁷³

Nakon izbora 2002. godine i promjene vlasti nastavljeni su protesti bivših radnika „Polihema“, koji su ga krajem oktobra 2002. godine zauzeli nakon što je Kantonalni sud odbio njihov zahtjev za smjenu stečajnog upravnika, budući da nisu bili strana u postupku. Bivši radnici počeli su sumnjicati

70 *Front slobode*, 3609, 22. 8. 2003, „TDI nestaje“

71 *Front slobode*, 3665, 24. 9. 2004, „Smrt brža od komisije“

72 Intervju sa Sakibom Kapićem, 28. 7. 2020.

73 Intervju sa Zvezdanom Karadžinom, 6. 3. 2020.

stečajnog upravnika da organizira i tolerira krađe opreme, mašina i sirovina iz kruga preduzeća.⁷⁴

Nakon imenovanja, nova Kantonalna vlada početkom 2003. godine pokrenula je konsultacije sa sindikatima, te obećala pomoći radnicima „Polihema“ najavljujući da će preko stranačke infrastrukture nagovoriti stečajnog upravnika na ostavku, što je i učinila.⁷⁵

Postignuti dogovor ubrzo je izigran budući da su bivši radnici dolazak stečajnog upravnika u „Polihem“ prije dogovorenog termina protumačili kao prevaru, te su mu uputili ultimatum da hitno napusti preduzeće ili će oni provaliti u krug fabrike i silom ga izbaciti. Ubrzo je stečajni upravnik pod pratnjom policije napustio „Polihem“.⁷⁶ Na kraju je fabrika dobila novog stečajnog upravnika koji je razmatrao mogućnost angažiranja oko 200 radnika, te pokretanja proizvodnje poliola za izvoz u Sloveniju.⁷⁷

Nakon stečajnog postupka, „Polihem“ je 2006. godine uplatom dijela dugovanja dužnicima preuzelo poljsko preduzeće „Organika“ za 10,7 miliona KM. Novi vlasnik obećao je 50 miliona KM investicija u proizvodnju, izgradnju nove membranske elektrolize, te uvođenje većih stepena prerade poliola. Obećano je udvostručenje proizvodnje poliola na 40.000 tona godišnje. Ovim je izbjegnuta likvidacija „Polihema“ u stečaju.⁷⁸ „Organika“ po svemu sudeći nikad nije namjeravala izvršiti preuzete obaveze, nego je „Polihem“ iskoristila kao sirovinu. „Polihem“ je preimenovan u „Poliolchem“,

74 *Front slobode*, 3567, 18. 10. 2002, „Radnici dekoracija na propilenskim retortama“

75 *Front slobode*, 3585, 28. 2. 2003, „Kratke vijesti“

76 *Front slobode*, 3588, 21. 3. 2003, „Izbjegnuto juriš na Mirzin dvorac“

77 *Front slobode*, 3604, 18. 7. 2003, „Polieter ima prođu u Sloveniji“

78 <http://bhstring.net/tuzlauslikama/tuzlarije/viewnewnewsb.php?id=10423>

koji je odmah otpustio 200 od 250 radnika, suprotno preuzetim obavezama i medijskim najavama.⁷⁹

Proizvodnja je ubrzo nakon preuzimanja prekinuta, uz obrazloženje da su svjetski trendovi nepovoljni. Nakon toga počelo je opće uništavanje pogona i postrojenja „Polihema“, koji su sječeni u komade i prodavani kao staro željezo. Među prvima je isječena i u staro željezo prodana elektroliza, kao osnova za daljnju proizvodnju.⁸⁰ „Organika“ je, prema sjećanjima Miralema Ibrišimovića, ukinula četvu za spašavanje, prepolovila broj vatrogasaca, prepolovila broj radnika u pogonima, poslovođe zadužila za vođenje dva sistema odjednom i zapostavila nabavku zaštite opreme za radnike. Isključeno je postrojenje za prečišćavanje živinog mulja i živa se izlijevala u Jalu.⁸¹

„Organika“ je vjerovatno smišljeno ušla u ovaj posao, s procjenom kako, kao prvo, nema interesa trajno poslovati u BiH, a kao drugo – da je imovina „Polihema“ vrednija od sredstava potrebnih da se preuzme ovo preduzeće. Pod uništavačkom politikom „Organike“ „Polihem“ je finalno dokrajčen. Industrija Tuzle ostala je bez svog „krunskog dragulja“ hemijske industrije. Zbog katastrofalne privatizacije uništeno je nekad najprofitabilnije preduzeće holdinga „Sodaso“.⁸²

Postoje i sumnje da je novi vlasnik iz Poljske samo služio kao paravan domaćoj „stečajnoj mafiji“ za pranje novca preko „Polihema“ i pljačku

79 <http://ba.n1info.com/a109407/Vijesti/Vijesti/Ima-li-odgovornih-Radnici-Poliolchematrazе-svoje.html>

80 Intervju sa Miralemom Ibrišimovićem, 15. 6. 2020.

81 Intervju sa Miralemom Ibrišimovićem, 13. 7. 2020.

82 <http://www.zurnal.info/novost/17808/radnici-na-ulicama-kako-je-opljackana-tuzlanska-industrija>

imovine ovog preduzeća. Također je moguće da je „Organika” svjesno uništila konkurenta u proizvodnji poliola.⁸³

Novi vlasnici zapostavili su brigu o opasnim materijama, prije svega o živi, koja je ostala nakon gašenja elektrolize. Dio žive je prodat, navodno u Kanadu, a preostali živin mulj radnici su, po nalogu uprave, upakirali u plastičnu burad i ostavili u krugu fabrike. Nakon isključenja struje postalo je nemoguće izmjeriti količinu preostalog hlora u rezervoarima, ali Miralem Ibrišimović tvrdi kako u sedam od 12 rezervoara i dalje ima hlora. Danas se ti rezervoari uopće ne održavaju.⁸⁴ Sakib Kapić sjeća se kako je prilikom prodaje jednog dijela zemljišta HAK-a novi vlasnik, kompanija „Cibos”, asfaltirao put, prilikom čega je iskapao zemlju. Iz kamiona sa zemljom curila je elementarna živa.⁸⁵

Radnici su od 2011. godine podnijeli nekoliko prijava različitim inspekcijama i drugim organima u vezi s opasnim materijama u „Poliolchemu”. Inspekcije su više puta nalogale vlasniku pogona u BiH⁸⁶ i Poljskoj⁸⁷ zbrinjavanje opasnih materija, što nikada nije učinjeno. Također je zabranjeno daljnje sječenje pogona, dok se opasne materije ne zbrinu.⁸⁸

83 Intervju sa Sakibom Kapićem, 28. 7. 2020.

84 Intervju sa Miralemom Ibrišimovićem, 15. 6. 2020.

85 Intervju sa Sakibom Kapićem, 28. 7. 2020.

86 Federalna uprava za inspekcijske poslove nalaže „Organici BiH” zbrinjavanje opasnog otpada, broj predmeta UP1-10-23-7-11964/2016-1008-62-P od 19. 6. 2019.

87 Federalna uprava za inspekcijske poslove nalaže „Malborskie Zakłady Chemiczne Orkanika Spolka Akcyna” i direktoru Dariusu Kwiecinskom zbrinjavanje opasnog otpada u „Poliolchemu”, broj predmeta UP1-10-23-7-11964/2016-1008-64-P od 19. 6. 2019.

88 Inspektorat za zaštitu od požara Tuzla zabranjuje „Organici BiH” sječenje rezervoara s hlorom, Rješenje broj 08-01-/1-44-/94/11 od 1. 6. 2011.

Zvezdan Karadžin tvrdi kako je u krugu „Polihema“ preostao sljedeći opasni materijal:

- kruks, definiran kao toksični materijal,
- živa, kao materija koja štetno djeluje na nervni sistem,
- propilen i etilenoksid, kao zapaljivi i eksplozivni,
- hlor, kao smrtonosan ako se udiše u većim količinama.⁸⁹

U uništenoj fabrici, otrovi i danas nastavljaju svoj rad.

89 Intervju sa Zvezdanom Karadžinom, 6. 3. 2020.

BIBLIOGRAFIJA

KNJIGE

Ioannis Armakolas, Politika i društvo u Tuzli od 1992. do 1995. godine
Muharem Klapić, Tuzla kao razvojni centar sjeveroistočne Bosne, Ekonomski
institut Tuzla, 2002.

OBJAVLJENI IZVORI

„Službeni list RBiH“

NEOBJAVLJENI IZVORI

Arhiv Tuzlanskog kantona, Fond „Sodaso“, Rješenje o odobravanju programa privatizacije i početnog bilansa broj 29/01-021-6420/2000

Federalna uprava za inspekcijske poslove nalaže „Organici BiH“ zbrinjavanje opasnog otpada, broj predmeta UP1-10-23-7-11964/2016-1008-62-P od 19. 6. 2019.

Federalna uprava za inspekcijske poslove nalaže „Malborskie Zakłady Chemiczne Orkanika Spolka Akcyna“ i direktoru Dariusu Kwiecinskom zbrinjavanje opasnog otpada u Poliolchemu, broj predmeta UP1-10-23-7-11964/2016-1008-64-P od 19. 6. 2019.

Inspektorat za zaštitu od požara Tuzla zabranjuje „Organici BiH“ sječenje rezervoara s hlorom, Rješenje broj 08-01-/1-44-/94/11 od 1. 6. 2011.

ONLINE IZVORI

Bosnia produced chemicals arms, report says www.nytimes.com/1996/12/04/world/bosnia-produced-chemical-arms-report-says.html?mcubz=0, 31. 10. 2017.

Poljaci preuzeli „Polihem“ <http://bhstring.net/tuzlauslikama/tuzlarije/viewnewnewsb.php?id=10423>, 6. 11. 2020.

Ima li odgovornih: Radnici „Poliolchema“ traže svoje <http://ba.n1info.com/a109407/Vijesti/Vijesti/Ima-li-odgovornih-Radnici-Poliolchema-traze-svoje.html>, 6. 11. 2020.

RADNICI NA ULICAMA: Kako je opljačkana tuzlanska industrija <http://www.zurnal.info/novost/17808/radnici-na-ulicama-kako-je-opljackana-tuzlanska-industrija>, 6. 11. 2020.

NOVINE

„Sodaso list“

„Front slobode“

„Oslobođenje“

OBJAVLJENI INTERVJU

Intervju sa Eminom Busuladžić

<http://www.prometej.ba/clanak/intervju/emina-busuladzic-fakat-je-mirisalo-bijelo-2236>, 2. 2. 2020.

NEOBJAVLJENI INTERVJUI

Intervju sa Miralemom Ibrišimovićem, 15. 6. 2020.

Intervju sa Sakibom Kopicem, 28. 7. 2020.

Intervju sa Zvezdanom Karadžinom, 6. 3. 2020.

ANONIMNI INTERVJUI

Anketiranje tadašnjeg/e zaposlenika/ce „Instituta Sodaso“

Razgovor sa tadašnjim/om radnikom/com „Polihema“

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
	28. 10. 1969. Uspostavljen Sono- hemijski kombinat „Soda-So“ udruživanjem „Fabrike soli“, „Fabrike sode“ i „Rudnika soli“		
	26. 4. 1971. Hazim Hasić izabran za generalnog direktora Izašao prvi broj dvosedmičnika „Soda-So lista“ Matija Ribičić, predsjed- nik SIV-a, posjetio novoosnovani kombinat		
	16. 11. 1971. Rudnici i mlinovi barita „Barit“ iz Kreševa postali dio kombinata		
	7. 4. 1972. Radnici „Bosna-azbesta“ iz Bosanskog Petrovog Sela na referendumu izglasali pripajanje „Soda- So“ kombinatu		
	3. 11. 1972. Potpisani ugovori sa kanadskim partnerima o izgradnji „Hlor-alkalnog kompleksa“ (HAK) Kombinat dobio 26 miliona dolara kredita		
	2. 10. 1973. Hamdija Pozderac, predsjednik Skupštine SRBiH, na Dan oslobođenja Tuzle svečano položio kamen- temeljac za HAK Prisustvovali Robert Louis Rogers, kanadski ambasador u Jugoslaviji, i predstavnici kanadskih poslovnih partnera		

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
	8. 2. 1974. Radnički savjet kombinata donio odluku o pripajanju „Polironda Orašje” „Soda-So” kombinatu		
24. 2. 1974. Donesen novi ustav SFRJ			
	17. 5. 1974. „Labud Zagreb” i „Albus Novi Sad” priključili se kombinatu „Soda-So”		
	6. 7. 1974. Radnici „Progres Kladanj” na referendumu se izjasnili za pripajanje „Soda-So” kombinatu		
	9. 1. 1975. Radnici „Hemoprodukta Doboj” na referendumu izglasali pripajanje „Soda-So” kombinatu		
	14. 1. 1975. Radnici „Union-impeksa Sarajevo” izglasali pripajanje „Soda-So” kombinatu		
	15. 1. 1975. Kombinat „Soda-So” zapošljavao 6.597 radnika		
	21. 2. 1975. Kombinat „Soda-So” mijenja ime u Hemijski kombinat „Sodaso”		
	12. 5. 1975. Smjenski inženjeri HAK-a otputovali na obuku u Kanadu		

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
	25. 4. 1975. Grupa elektroinženjera HAK-a otputovala na obuku u njemačku firmu „Brown Boveri“ Druga grupa radnika otputovala na obuku u englesku firmu „Tylor“		
	18. 7. 1975. „Sodaso“ kombinat potpisao ugovor sa „Imperial chemical industries“ o zajedničkom ulaganju u pogon za proizvodnju poliuretanskih komponenti (HAK 1.5)		
	7. 11. 1975. „Sodaso“ raskinuo ugovor sa „Union-investom“ iz Sarajeva za izgradnju dijela podzemnih instalacija HAK-a I zbog kašnjenja radova		
	19. 12. 1975. Započele probe uređaja u HAK-ovoj fabrici kaporita koja je prva završena		
	30. 1. 1976. „Labud Zagreb“ napustio „Sodaso“		
	18. 6. 1976. Završena izgradnja fabrika soli, kaporita i natrijumhlorana u HAK-u I		
	2. 7. 1976. Završena izgradnja industrijskih cjevovoda i polaganje željezničkih tračnica u HAK-u I		
			23. 7. 1976. Završena izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda od žive u HAK-u I

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
			24. 9. 1976. Radnici pogona elektrolize otputovali u Jajce na obuku u elektrolizi „Elektrobosne“
			15. 10. 1976. Prva proizvodnja u HAK-u Proizvedene prve tone soli
			11. 11. 1976. Proizvedene prve tone natrijumhlorata
25. 11. 1976. Ukazom predsjednika Tita stupio na snagu Zakon o udruženom radu			
	29. 11. 1976. HAK I svečano pušten u rad na Dan Republike		
	29. 11. 1976. Odmah nakon puštanja u pogon HAK-a pukla cijev u solani, tako da je proizvodnja prekinuta		
			24. 12. 1976. HAK I počeo višak slane vode ispuštati u rijeku Jalu
	14. 1. 1977. Elektroliza, kaporiti i polioli ne proizvode Oprema neispravna, česti kvarovi i pucanja cijevi		
			18. 2. 1977. Hlor iz elektrolize prodro u sisteme solane i natrijumhlorata i ozbiljno ih oštetio
	25. 2. 1977. Skupština kombinata odobrila pripajanje „Hemije“ iz Modriče „Sodaso“ kombinatu		

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
	15. 4. 1977. „Sodaso“, „ICI“ i „Inter-eksport“ Beograd dogovorili izgradnju pogona PUR sistema u HAK-u I		
	6. 5. 1977. Natrijumhlorat nakon remonta po savjetu stručnjaka iz „Kemetiksa“ dostigao projektirane kapacitete		
	13. 5. 1977. Proizvedene prve tone poliola		
	9. 6. 1977. Elektroliza proizvela prve tone hlora		
	17. 6. 1977. Kombinat se po novom Zakonu o radu transformirao u SOUR		
	5. 8. 1977. Pokrenuta proizvodnja u svim fabrikama HAK-a		
	12. 8. 1977. „Oriolik“ iz Slavenskog Broda proizveo prvu spužvu iz HAK-ovih poliola		
	19. 8. 1977. Elektroliza dostigla 65% od projektiranih kapaciteta		
	16. 9. 1977. Kaporiti obustavili proizvodnju U dodiru s kaporitima oprema potpuno korodirala		
	4. 11. 1977. „Sodaso“ odlučio uvoziti hlor za potreba HAK-a II iz banjalučkog „Incela“		

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
	18. 11. 1977. Propilenoksid dostigao i prestigao projektirane kapacitete		
		27. 11. 1977. Nesretnim slučajem poginuo hemijski tehničar Savo Ivanišević	
	9. 12. 1977. Nakon nabavke nove opreme ponovo započela proizvodnja kaporita		
	31. 12. 1977. HAK I proizveo prve tone hlorovodične kiseline		
	13. 1. 1978. „Sodaso“ i „Mitsui“ potpisali ugovor o izgradnji kompleksa toulendiizocijanata (HAK II)		
	20. 1. 1978. Rukovodstvo elektrolize samo počelo tražiti rješenja za probleme u pogonu		
	2. 6. 1978. Počela proizvodnja u fabrici poliuretanskih sistema		
	14. 7. 1978. Građevinska industrija na referendumu se iz „Sodaso“ izdvojila u SOUR „IGMIN“		
	8. 9. 1978. Ponovo pokrenuta proizvodnja u elektrolizi sa 50% kapaciteta		
		22. 9. 1978. „Sodaso list“ upozorio na česta pijanstva radnika HAK-a i točenje alkohola u restoranu društvene ishrane	

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
	20. 10. 1978. Nakon remonta i zamjene opreme kaporiti ponovo nisu bili u stanju početi proizvodnju		
	20. 10. 1978. „Kaolina“ iz Bratunca i „Barit“ iz Kreševa napustili „Sodaso“ kombinat		
	3. 11. 1978. „Kemetiksom“ se obavezao prepraviti projekte i dostaviti novu opremu kako bi fabrike HAK-a dostigle projektirane kapacitete		
6. 4. 1979. U Tuzli održan jugoslovenski simpozij o hluru			
	20. 4. 1979. „Sodaso“ potpisao ugovor za izgradnju HAK-a II sa „Progresinvestom“ iz Beograda		
	25. 5. 1979. „Geosonda“ iz Beograda započela sanaciju temelja hlornih kompresora elektrolize		
			30. 6. 1979. Oštećeni rezervoari hlorovodične kiseline u elektrolizi
	13. 7. 1979. Nakon sanacije temelja hlornih kompresora ustanovljeno da postoje i drugi mašinski problemi koji onemogućavaju elektrolizi dostizanje projektiranih kapaciteta		

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
			24. 8. 1979. Velika količina soli srušila zid magacina HAK-ove solane i prosula se na zemlju
			31. 8. 1979. So ponovo srušila zid i prosula se po fabričkom krugu
			31. 8. 1979. Začepila se kanalizacijska mreža HAK-a I
	8. 9. 1979. Zbog prodora vode u hladnjake zaustavljena proizvodnja u elektrolizi		
	14. 9. 1979. Svi pokušaji sanacije elektrolize pokazali se neuspješnim		
	14. 9. 1979. „Sodaso“ zatražio odštetu od „Kemetiksa“ iz Kanade		
	17. 9. 1979. Nakon popravke kvara elektroliza nastavila proizvodnju		
	8. 12. 1979. Postavljeni temelji za HAK II		
			14. 12. 1979. HAK I počeo izgradnju novog prečišćivača žive jer postojeća tehnologija nije zadovoljavala propisane standarde
	25. 1. 1980. Izdana upotrebna dozvola za sve pogone HAK-a I, osim pogona kalcijumhipohlorita		

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
	7. 2. 1980. U elektrolizi počela zamjena grafitnih anoda metalnim, što je smanjilo troškove proizvodnje		
4. 5. 1980. Umro Josip Broz Tito „Mitusi Japan“, „Mira Lanza Italija“, „Kema-pol Čehoslovačka“ i „Interprojekt Zapadna Njemačka“ uputili telegrame sućuti „Sodasou“			
	16. 5. 1980. U pogonu poliuretanskih sistema počela proizvodnja poliola za izradu automobilskih sjedišta		
	25. 5. 1980. Propao novi pokušaj pokretanja proizvodnje kaporita		
	27. 6. 1980. Nakon remonta pogoni poliola i propilenoksida nadmašili projektirane kapacitete		
	11. 7. 1980. Otkriven problem elektrolize – kratkospojni prekidači preniskog kapaciteta		
			25. 7. 1980. Eksplozija u elektrolizi raznijela plastične cjevovode za hlor
			29. 7. 1980. U 8 sati i 25 minuta usljed nepažnje radnika puklo crijevo na željezničkoj cisterni iz koje se pretakao hlor Pojava hlornog oblaka izazvala paniku u Tuzli

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
	27. 8. 1980. Propao pokušaj pokretanja elektrolize zbog pojave vlage u hloru		
	26. 9. 1980. Prekinuta proizvodnja u pogonu natrijumhlorata zbog pojave kisika u vodik		
	3. 10. 1980. Nakon dva mjeseca zastoja počela proizvodnja u elektrolizi		
	3. 10. 1980. HAK odlučio sam izraditi kratkospojne prekidače u elektrolizi		
	31. 10. 1980. Ponovo pokrenuta proizvodnja natrijumhlorata, nakon 43 dana zastoja		
	7. 11. 1980. Počela montaža mašinske opreme HAK-a II		
	27. 2. 1981. Ustanovljeno da su uzrok čestih kvarova cjevovoda greške tokom izgradnje, loš kvalitet cijevi, radova i odstupanje od projekta		
	27. 3. 1981. Nakon popravke transformatora elektroliza nastavila proizvodnju		
	28. 8. 1981. Zaključeno da je nemoguće postići projektirane kapacitete elektrolize bez rekonstrukcije		
	23. 10. 1981. Nakon perioda nerada i rekonstrukcija elektroliza počela proizvodnju		

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
			23. 10. 1981. „Sodaso list“ objavio kako je HAK I isključio postrojenja za prečišćavanje vode nakon dobivanja upotrebne dozvole U Jalu HAK ispuštao dihlordiizopropileter, epihlorhidrin i otpadne vode temperature 65 stepeni Celzijusa
	30. 10. 1981. Zbog nedostatka sirovina zastoji u HAK-u postali svakodnevni		
	30. 10. 1981. Uprava HAK-a I zatražila od potrošača pokrivanje gubitaka HAK-a (sanaciju)		
			11. 11. 1981. Eksplodirao cjevovod u sistemu za sušenje hlora u elektrolizi
	19. 2. 1982. Nakon opsežnih popravki elektroliza radila bez ozbiljnijih zastoja na 60% kapaciteta		
	7. 5. 1982. Mirka Šimića na čelu poslovnog odbora „Sodaso“ zamijenio v. d. Zdravko Jovanović		
	13. 8. 1982. Grupa radnika HAK-a II otputovala na obuku u Japan		
	1. 10. 1982. Puštena u rad kompresorska stanica HAK-a II, prvi proizvodni objekt ove fabrike		

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
	28. 10. 1982. Dio opreme HAK-a II oštećen prilikom transporta, nestao ili ukraden sa gradilišta		
	14. 1. 1983. Radnički savjet kombinata izabrao dr. Antu Raosa za predsjednika Poslovnog odbora kombinata „Sodaso“		
			27. 5. 1983. U HAK-u I postavljene četiri stanice za mjerenje koncentracije hlora, čađi i čestica u zraku
			17. 6. 1983. Završena izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda HAK-a II
	16. 9. 1983. Zbog nedostatka rezervnih dijelova HAK I gotovo potpuno obustavio proizvodnju		
	18. 9. 1983. HAK II proizveo prve tone DNT-a		
	16. 10. 1983. Pokrenuta proizvodnja u HAK-u II i proizvedene prve tone toulendiizocijanata (TDI-ja)		
			5. 11. 1983. HAK II zaustavio proizvodnju zbog niza tehničkih problema i oštećenja kotla visokog pritiska Voda prodrla u sistem, pomiješala se sa TDI-jem i stvorila kancerogeni kruks

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
		13. 11. 1983. Zbog nemara radnika u HAK-u I oštećen pogon poliuretana smrznućem kompresora	
	24. 11. 1983. Svečano pokrenuta proizvodnja u HAK-u II		
			23. 12. 1983. HAK II za dva i po mjeseca rada imao 13 nesreća i zastoja
	31. 12. 1983. Osnovna banka Tuzla podigla tužbe protiv HAK-a I i HAK-a II zbog neizmirenih obaveza		
7. 1. 1984. Umro Ismet Mujezinović, istaknuti tuzlanski umjetnik i revolucionar			
8. 2. 1984. Paljenjem olimpijske baklje otvorene Zimske olimpijske igre u Sarajevu			
	2. 10. 1984. Svečano počela proizvodnja u pogonu plastifikatora u HAK-u I		
		12. 10. 1984. Zbog učestalih krađa Radnički savjet HAK-a I zabranio ulazak u fabrički krug trećim licima	
	18. 1. 1985. Zbog hladnog vremena pojavio se led na instalacijama HAK-a, što je pokazalo kako izolacija i grijanje nisu adekvatno urađeni (po projektu)		

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
	1. 3. 1985. Završni račun pokazao kako je HAK I u 1984. godini prvi put poslovao pozitivno		
	4. 10. 1985. Nakon pet godina sporenja „Sodaso“ prihvatio nagodbu sa „Chemetixom“		
			22. 11. 1985. Proizvodnju HAK-a II ometala česta pojava kruksa u instalacijama
	24. 1. 1986. Deset godina od izgradnje počela proizvodnja u pogonu kaporita HAK-a I		
			31. 1. 1986. Izbio manji požar u pogonu kaporita
			5. 3. 1986. Puknuo rezervoar u HAK-u II, što je izazvalo paniku u Tuzli
			21. 3. 1986. U HAK-u II došlo do nekoliko promjena radnog mjesta zbog narušenog zdravlja
	8. 8. 1986. Polugodišnji obračun pokazao kako je HAK II prvi put poslovao pozitivno		
			29. 8. 1986. „Sodaso list“ u članku o HAK-u II objavio kako je ovaj pogon uništio život u rijeci Jali
			3. 10. 1986. Skupština SFRJ ratificirala niz konvencija o zaštiti okoliša

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
			25. 10. 1986. Izbio požar u pogonu poliola HAK-a I
	17. 4. 1987. HAK I i HAK II udružili se u radnu organizaciju „Poliuretanska hemija“		
	12. 6. 1987. Stručnjaci Elektrotehničkog fakulteta u Tuzli osposobili kompenzacijsku bateriju u HAK-u		
			19. 6. 1987. Eksplodirala kompenzacijska baterija
			8. 8. 1987. Obrušili se podovi u pogonu propilenoksida, što je zaustavilo proizvodnju na tri dana
			28. 11. 1987. Školjka Dreissena polymorpha počela se pojavljivati i u industrijskim cjevovodima
	9. 5. 1988. Počeo remont elektrolize i drugih pogona		
			19. 5. 1988. Eksplodirale remontirane ćelije elektrolize usljed nemara
	22. 5. 1988. Nakon saniranja posljedica eksplozije elektroliza nastavila proizvodnju		
			3. 6. 1988. Iscurio plin toluendiamin i oštetio boju na automobilima radnika

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
			4. 11. 1988. Elektroliza umjesto 0,3 kg žive po toni hlora trošila 2,52 kg Živa se rasturala po krugu fabrike, isparavala i prodirala u Jalu Potrošnja freona u elektrolizi veća za 228% od normativa
31. 12. 1988. Skupština SFRJ usvojila Zakon o preduzećima, čime je započelo ukidanje samoupravljanja			
		27. 1. 1989. Zbog epidemije gripe „Poliuretanska hemija“ organizirala obaveznu vakcinaciju radnika	
			3. 3. 1989. Prodor vode u TDI stvorio veće količine kruksa, koje su zatvorile cjevovode
			17. 3. 1989. Nakon popravke TDI-ja tone kruksa ostale nezbrinute u fabričkom krugu
17. 3. 1989. Ante Marković izabran za saveznog premijera			
	11. 8. 1989. Radnički savjet „Poliuretanske hemije“ odlučio započeti izgradnju hotela u Neumu		
9. 11. 1989. Počelo rušenje Berlinskog zida			

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
	1. 12. 1989. Radna organizacija „Poliuretanska hemija“ postala društveno preduzeće „Polihem“		
8. 12. 1989. Stopa mjesečnog rasta inflacije u SFRJ dostigla 45%			
22. 12. 1989. Skupština SFRJ usvojila zakon kojim je 10.000 starih dinara postalo 1 novi dinar			
25. 12. 1989. Strijeljan Nikolaj Čaušesku Pad komunizma u Rumuniji			
23. 1. 1990. Raspao se Savez komunista Jugoslavije nakon prekida 14. kongresa			
		9. 2. 1990. Zbog nezadovoljstva visinom plaće radnici TDI-ja održali štrajk	
	28. 4. 1990. Kolaps jugoslovenske proizvodnje automobila i kućanskih aparata i prisustvo freona koji je otežao izvoz doveli do prestanka proizvodnje poliola		
	25. 5. 1990. Zbog kolapsa domaće potražnje „Polihem“ povećao izvoz svojih proizvoda		
	15. 6. 1990. Otvoren „Polihemov“ Hotel „Stela“ u Neumu		

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
			29. 6. 1990. „Sodaso list“ objavio kako je živa stalno prisutna u krvi radnika „Polihema“
30. 6. 1990. Inflacija u SFRJ stabilizirala se na 2,2%		12. 7. 1990. Radnici TDI-ja zatražili izdvajanje iz „Polihema“, što je Radnički savjet „Polihema“ prihvatio	
10. 8. 1990. Skupština SRBiH usvojila paket zakona o raspisivanju izbora			
10. 8. 1990. Počela „Markovićeve privatizacije“ isplatom dijela plaće radnicima u dionicama			
	24. 8. 1990. Radnički savjet „Polihema“ donio odluku o trajnom prestanku proizvodnje kaporita		
24. 8. 1990. Radnici „Polihema“ na ljetovanju svjedočili o blokadi puteva i ratnom stanju u Kninu			
			19. 10. 1990. „Polihem“ uspješno testirao novu recepturu poliola bez freona
18. 11. 1990. Na izborima pobjedu za sve razine vlasti u BiH odnijela koalicija nacionalističkih stranaka U Tuzli pobijedio Savez reformskih snaga, u Varešu Savez komunista			

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
	2. 2. 1991. Radnici „Fabrike sode“ na referendumu se izjasnili za napuštanje „Sodaso“ kombinata		
	18. 2. 1991. „Izocijanatna hemija“ (HAK II) izdvojila se iz „Polihema“		
	12. 7. 1991. Sukobi u Sloveniji blokirali cisterne „Polihema“ i zaustavili transport roba		
	16. 7. 1991. „Sodaso“ se preustrojio u dioničko društvo holding „Sodaso“ d.d.		
18. 2. 1992. Započele blokade puteva u tuzlanskoj regiji			
13. 3. 1992. Počele diverzije na dalekovodima u tuzlanskoj regiji			
29. 2. 1992. Na referendumu građani BiH izglasali nezavisnost od SFRJ			
9. 4. 1992. Vlada BiH proglasila neposrednu ratnu opasnost i uvela radnu obavezu			
			10. 4. 1992. Načelnik Tuzle Selim Bešliagić obavijestio Evropsku zajednicu o opasnostima od napada na „Polihem“ i naložio „Polihemu“ i „Izocijanatnoj hemiji“ postepeno smanjivanje proizvodnje

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
	2. 5. 1992. Ratno stanje zaustavilo željezničke cisterne sa sirovinama za „Polihem“		
		8. 5. 1992. U restoranu „Polihema“ došlo do nestašice hrane	
15. 5. 1992. Sukobom na Brčanskoj Malti počeo rat u Tuzli			
	15. 5. 1992. U „Polihemu“ nastavljena proizvodnja u solani – elektroliza i natrijumhlorat		
	15. 5. 1992. Zbog nestašice papira „Sodaso list“ počeo izlaziti u manjem formatu		
		15. 5. 1992. Ambulanta „Polihema“ nastavila rad te se otvorila i za stanovništvo	
	22. 5. 1992. „Polihem“ i „Izocijanatna hemija“ prekinuli proizvodnju zbog nedostatka sirovina		
			3. 6. 1992. Granatirana industrijska zona Tuzle Dio projektila pao u blizini „Polihema“
		12. 6. 1992. Restoran „Polihema“ počeo kuhati obroke za hirurge kliničkog centra	
			12. 6. 1992. „Sodaso list“ objavio kako se u „Polihemu“ nalazi 500 tona hlora i 25 tona žive

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
			13. 6. 1992. Geleri se raspršili po postrojenju „Polihema“ nakon granatiranja
			14. 6. 1992. Upravu „Polihema“ kontaktirao IHTM institut iz Beograda, koji je nakon toga sa Srpskom akademijom nauka i umjetnosti poslao apel svijetu da se zaustave napadi na „Polihem“
		19. 6. 1992. „Izocijanatna hemija“ dala otkaz radnicima koji se nisu odazvali na radnu obavezu	
		28. 7. 1992. „Polihem“ uručio 295 otkaza zbog neodazivanja radnoj obavezi	
	7. 8. 1992. „Polihem“ počeo prodavati so, solnu kiselinu i lužinu u zamjenu za robe koje je dijelio gradu, te proizvoditi kisik za potrebe medicinskih ustanova Zalihe kaporita ustupljene za dezinfekciju različitih objekata		
	24. 8. 1992. „Izocijanatna hemija“ počela proizvodnju destilirane vode, akumulatorske kiseline i antifrizu		
			25. 8. 1992. Elektroliza pogođena tenkovskim projektilom Živa i druge supstance izlile se u rijeku Jalu

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
			13. 10. 1992. Armija BiH postavila cisterne s hlorom iz „Polihema“ na linije fronta kod Gradačca kao metodu odvratanja od artiljerijskih napada
			23. 10. 1992. Okružni štab Armije BiH Tuzla upozorio svjetsku javnost kako neprijatelj napada rejone sa cisternama hlora
	31. 12. 1992. „Polihem“ tokom rata punio artiljerijske projekte hlorom		
			5. 5. 1993. „Polihem“ pustio u rad postrojenje za prečišćavanje mulja od žive
			14. 5. 1993. Zbog pucanja ventila na elektrolizi istekao hlorovodik
			11. 5. 1993. „Izocijanatna hemija“ počela koristiti kruks kao zamjenu za bitumen u asfaltu
	24. 9. 1993. „Izocijanatna hemija“ počela proizvoditi rastvarače		
	24. 9. 1993. Nakon prestanka proizvodnje „Polihem“ konzervirao pogone		
	26. 11. 1993. „Polihem“ u pogonu poliola počeo proizvoditi jestivo ulje		

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
			1. 12. 1993. Raketni napad na industrijsku zonu Tuzle Dvije rakete pale u blizini „Polihema”
	11. 2. 1994. „Polihem” počeo sam gumirati čelije elektrolize Materijal dostavio UNPROFOR		
	25. 2. 1994. Uz pomoć UNHCR-a „Polihem” nabavio iz Zagreba 700 tona sirovina za proizvodnju hlorovodične kiseline potrebne „Termoelektrani Tuzla”		
	25. 2. 1994. Tuzlanski okrug uselio se u upravnu zgradu „Sodaso” holdinga i odbio plaćati najamninu		
6. 4. 1994. Osnovana nova razina vlasti, Federacija BiH			
	15. 6. 1994. Na sastanku direktora članica holdinga usvojen prijedlog preustroja holdinga u koncern		
	29. 6. 1994. „Izocijanatna hemija” počela probnu proizvodnju pitke vode za gradski vodovod		
21. 7. 1994. Osnovana nova razina vlasti, Tuzlansko-podrinjski kanton			
3. 8. 1994. Tuzlanski okrug izuzeo kompletnu upravnu zgradu „Sodaso” holdinga			

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
	12. 8. 1994. „Polihem“ ustupio neiskorišten fabrički prostor fabrikama „Fruktal“ i „Bosanka“		
	25. 11. 1994. Skupština BiH usvojila Zakon o pretvorbi društvenog kapitala, kojim je sva društvena imovina proglašena državnom		
	14. 12. 1995. Potpisan Dejtonski mirovni sporazum		
	25. 12. 1995. U Tuzlu stigle međunarodne mirovne snage koje su deblokirale grad		
	27. 12. 1995. „Polihem“ pokrenuo proizvodnju u pogonu solane		
	31. 12. 1995. Anto Raos odlazi u penziju Na čelu „Sodaso“ holdinga nasljeđuje ga Izudin Kešetović		
	1. 1. 1996. Tokom 1995. „Polihem“ proizveo samo 23 tone kaporita		
	23. 3. 1996. Nova uprava „Sodaso“ istakla kako je holding potrebno decentralizirati		
	7. 5. 1996. Zbog neplaćanja računa „Polihemu“ isključene električna energija i voda		

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
	10. 11. 1996. Holding „Sodaso“ procijenio kako je potrebno 28 miliona KM kapitala za ponovno pokretanje proizvodnje		
	31. 12. 1996. „Sodaso“ holding ostvario proizvodnju od 3,2% projektiranih kapaciteta		
	23. 5. 1997. „Polihem“ najavio izgradnju nove elektrolize		
	1. 6. 1997. Hotel „Stela“ u Neumu u registar preduzeća protu-zakonito se upisao kao samostalno preduzeće		
	5. 9. 1997. „Polihem“ obnovio saradnju sa „Matrozom“ iz Sremske Mitrovice		
28. 11. 1997. Parlament Federacije BiH usvojio Zakon o privatizaciji, kojim je propisano kako će se privatizacija vršiti putem certifikata			
19. 6. 1998. U opticaj puštena bosanska marka kao službena valuta umjesto njemačke marke			
	26. 3. 1999. „Polihem“ ostvario prvu poslovnu saradnju s preduzećima u Republici Srpskoj		
24. 3. 1999. Početak NATO bombardiranja Srbije prekinuo obnovu poslovnih veza			

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
10. 6. 1999. Kraj NATO intervencije u Srbiji			
		22. 10. 1999. Štrajkali radnici „Izocijanatne hemije“, tražeći isplatu plaća	
		6. 10. 2000. Štrajkali radnici „Polihema“ zbog neisplaćivanja plaća	
23. 2. 2001. Općina Neum pokušala prodati Hotel „Stela“			
20. 7. 2001. Putem certifikata „Polihem“ kupili privatizacijski fondovi „BIG“ i „Naprijed“			
		30. 8. 2001. Počeo štrajk radnika „Polihema“ i „Izocijanatne hemije“	
		10. 9. 2001. Radnici „Polihema“ počeli štrajk glađu zbog isključenja struje	
		11. 9. 2001. Zbog solidarnosti sa radnicima „Polihema“ radnici „Fabrike sode“ zaprijetili zavrtnjem ventila na cjevovodima industrijske vode za „Termoelektranu Tuzla“	
		12. 9. 2001. Održan veliki protestni skup radnika „Polihema“ pred upravnom zgradom „Sodaso“ Elektroprivreda BiH uključila struju Nakon toga štrajk prekinut	

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
	2. 11. 2001. Banke zatražile stečaj „Polihema“ kako bi naplatile potraživanja	14. 12. 2001. Novi štrajk radnika „Polihema“ pred zgradom Vlade	
	8. 2. 2002. Investicijski fondovi pokušali preprodati „Polihem“	22. 3. 2002. Nakon neuspješne preprodaje nad „Polihemom“ pokrenut novi stečaj Radnici otpušteni	
		23. 4. 2002. Bivši radnici „Polihema“ u stečaju protestirali ispred baze međunarodnih snaga u Dubravama tražeći vize za odlazak iz države	
		26. 4. 2002. Radnici „Polihema“ probili policijski kordon i prekinuli sjednicu Skupštine Kantona	
		10. 5. 2002. Bivši radnici „Polihema“ počeli dežurati ispred fabrike i štititi imovinu od eventualne krađe	
		17. 5. 2002. Podnesene kaznene prijave protiv uprave „Polihema“ i prekršajne prijave protiv radnika zbog narušavanja javnog reda i mira	

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
		17. 5. 2002. Potpisan protokol između Vlade Kantona i radnika „Polihema“	
	2. 6. 2002. Ured visokog predstavnika poništio privatizaciju „Izocijanatne hemije“ za certifikate		
		4. 7. 2002. Počeo novi štrajk radnika „Polihema“	
		18. 7. 2002. Nakon što im je stečajni upravnik poslao radne knjižice poštom, grupa od 200 radnika „Polihema“ pretukla ga u zgradi uprave Radnici se sukobili sa specijalnom policijom	
	11. 10. 2002. Vrhovni sud FBiH presu- dio kako upravna zgrada „Sodaso“ holdinga pripada „Fabrics soli“		
		18. 10. 2002. Radnici zauzeli „Polihem“	
	28. 2. 2003. Kantonalna vlada prisilila stečajnog upravnika „Polihema“ na podnošenje ostavke		
		7. 5. 2003. Radnici se okupili i štrajkali u krugu „Polihema“	
		10. 6. 2003. Radnici „Polihema“, „Izocijanatne hemije“, „Sodaso“ i drugih hemijskih firmi protestirali pred zgradom Federalne vlade	

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
	31. 12. 2003. Kantonalna vlada, uprava preduzeća i radnici usaglasili se kako je „Izocijanatna hemija“ nepovratno propala		
			26. 8. 2004. Kopajući na trasi novog parovoda radnici „Dite“ naišli na zatvorene čelične bačve s nepoznatom materijom u krugu „Izocijanatne hemije“
	13. 12. 2004. Nelegalna uprava pod hipoteku dala Hotel „Stela“		
	20. 5. 2005. Kantonalni sud u Mostaru prihvatio žalbu „Polihema“ i „Izocijanatne hemije“ te vratio predmet Hotel „Stela“ na ponovno suđenje nižem sudu		
	5. 7. 2005. Pokrenuta proizvodnja u pogonu natrijumhlorata, uz ranije pokrenute pogone propilenoksida, poliola i PUR sistema Nerevitalizirani ostali pogoni elektrolize i kaporita		
			29. 10. 2005. Pomor ribe u rijeci Spreči
	14. 11. 2005. Održana prva javna prodaja imovine „Izocijanatne hemije“ u stečaju		

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
	10. 2. 2006. Potpisan ugovor da će poljska kompanija „Organika“ kupiti „Polihem“ za 10,7 miliona KM „Organika“ preimenovala „Polihem“ u „Poliolchem“		
		7. 2. 2006. Protest radnika „Izocijanatne hemije“ u krugu preduzeća	
	10. 3. 2006. Predstavnici „Organike“ svečano ušli u „Polihem“ i preimenovali ga u „Poliolchem“		
		19. 5. 2006. Iz kase „Polihema“ usljed krađe nestalo 53.000 KM namijenjenih za plaće radnika	
		1. 1. 2007. Otpušteno 18 od 225 radnika „Poliolchema“	
		6. 1. 2007. Otpušteni radnici zaprijetili štrajkom glađu i blokirali ulaz u „Poliolchem“ tvrdeći kako uprava siječe pogone u staro željezo	
	16. 1. 2007. Direktor „Poliolchema“ Dariusz Goljan najavio izgradnju membranske elektrolize		
		22. 1. 2007. Otpušteni radnici protestirali ispred Kantonalne vlade	

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
		30. 6. 2007. Uprava „Poliolchema“ preostalim radnicima zaprijetila otkazom ako ne potpišu nove ugovore o radu s minimalnom plaćom	
			21. 6. 2008. Inspektori zaštite okoliša pokrenuli istragu zbog izvoza 70 tona otpadne žive iz „Polihema“
			26. 6. 2008. Kantonalni inspektor za zaštitu okoliša Muhamed Hajdarević istakao kako u „Poliolchemu“ nemaju dokaze da je živa stvarno stigla u Kanadu
		26. 10. 2007. Policija u Neumu spriječila protest radnika „Poliolchema“ ispred Hotela „Stela“	
	28. 5. 2009. Vlada Federacije BiH preuzela kontrolu nad Hotelom „Stela“		
		5. 4. 2010. Radnici „Poliolchema“ protestirali ispred zgrade Federalne vlade u Sarajevu	
	13. 5. 2010. Kantonalni sud u Sarajevu poništio početni bilans privatizacije Hotela „Stela“		
		12. 7. 2010. Radnici „Polihema“ i „Izocijanatne hemije“ protestirali ispred Skupštine Tuzlanskog kantona	

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
		28. 7. 2010. Skupština Tuzlanskog kantona obećala kako će zatražiti izuzimanje Hotela „Stela“	
		21. 9. 2010. Radnici „Polihema“ i „Izocijanatne hemije“ protestirali ispred Vlade Kantona	
		22. 9. 2010. Protesti nastavljeni ispred Federalne vlade u Sarajevu	
		2. 4. 2011. Radnik „Polihema“ Muharem Begić počinio samoubistvo zbog neimaštine skokom s terase	
			1. 6. 2011. Inspektorat za zaštitu od požara Tuzla zabranio sječenje rezervoara hlora u „Poliolchemu“
		6. 8. 2011. Radnici počeli dežurati ispred „Poliolchema“	
		12. 8. 2011. Radnici odustali od dežurstava Tvrdili kako su već isječeni pogoni solane i elektrolize	
			4. 11. 2011. Federalna uprava za inspeksijske poslove naložila zaustavljanje svih aktivnosti u pogonima i sprečavanje prisustva ljudi i životinja u krugu fabrike

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
		6. 3. 2012. „Organika” ostala dužna radnicima „Poliolchema” 3,5 miliona KM neplaćenih doprinosa	
		7. 12. 2012. Radnici „PoliHEMA” protestirali ispred zgrade federalne vlade	
		4. 2. 2014. Počele radničke demonstracije u Tuzli Učestvovali i radnici „PoliHEMA”	
7. 2. 2014. Zapaljena upravna zgrada „Sodasoa” u kojoj je bila smještena Vlada Tuzlanskog kantona Revolucija u BiH			
		1. 5. 2014. U Tuzli osnovan Sindikat solidarnosti, na čijem čelu su se nalazili bivši radnici „PoliHEMA”	
		29. 5. 2014. Policija spriječila bivše radnike da uđu u krug „Poliolchema”	
			23. 2. 2016. Profesor Zvezdan Karadžin za „Oslobođenje” izjavio kako su u krugu bivšeg „PoliHEMA” preostali kruks, živa, hlor i propilenoksid, kao vrlo opasan otpad
	15. 7. 2016. U bivšoj upravnoj zgradi „PoliHEMA” svečano otvoren salon namještaja „Kelebek”		

OPĆI DRUŠTVENI OKVIR	POSLOVANJE	RADNIŠTVO	EKOLOGIJA
			22. 6. 2018. Objavljen dokumentarni film Centra za istraživačko novinarstvo „Zemlja otrova“
			29. 6. 2018. Federalna inspektorica za zaštitu okoliša Maida Bešliagić u „Poliolchemu“ utvrdila kako otpad nije uskladišten na ekološki prihvatljiv način
			5. 7. 2018. Federalna uprava za inspekcijske poslove naredila „Poliolchemu“ u stečaju popisivanje svih opasnih materija i njihovo propisno odlaganje
			19. 6. 2019. Federalna uprava za inspekcijske poslove naredila preduzeću „Organika“ iz Poljske propisno zbrinjavanje propilenoksida, čišćenje svih rezervoara i zbrinjavanje ostalog otpada na zakonom propisan način
			19. 6. 2019. Federalna uprava za inspekcijske poslove naredila preduzeću „Organika BiH“ zbrinjavanje ostataka žive
	20. 10. 2020. U bivšoj upravnoj zgradi „Polihema“ umjesto „Kelebeka“ otvoren „Waikiki outlet“		

Gubitkom HAK-a zbog privatizacije zajednica je izgubila znanje koje radnici imaju ne samo o tome kako se ovi otrovi mogu neutralizirati, nego i gdje su sakriveni, zakopani i nesigurno odloženi u krugu fabrike. Mi nismo samo izgubili fabriku, mi svakodnevno gubimo i radnike. Ljudi umiru zbog godina iscrpljenosti u štrajkovima i borbi da sačuvaju svoju fabriku od toga da ne bude isječena u staro željezo...

Sada, kada radnici nisu više u fabrici, zajednici ostaje da afirmira, preuzme na sebe i ponovo društveno vrednuje brigu radnika za sprečavanje ekoloških katastrofa u zajednici.

www.fes.ba